

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jasmina Jakomin

Mentorica: doc. dr. Alenka Švab

Nova intimna razmerja?
Primer istospolnih partnerskih zvez

Diplomsko delo

Ljubljana, 2004

Zahvaljujem se vsem, ki sem jih srečala na poti nastajanja mojega diplomskega dela in so mi z veseljem ponudili pomoč, vlivali pogum in razkrivali življenjske zgodbe. Posebna zahvala gre mentorici doc. dr. Alenki Švab.

Kazalo

1. Uvod.....	1
2. Odčarani svet pozne modernosti.....	4
2.1. Med modernostjo in pozno modernostjo	4
2.1.1. Sociološke perspektive pozne modernosti	6
2.1.2. Pozna modernost vs. modernost?	8
2.1.3. Giddens o pozni modernosti	10
2.2. Posameznik v svetu pozne modernosti	12
2.2.1. Individualizacija posameznikov	13
2.2.2. Poznomoderne identitete	14
2.2.3. Sprememba življenjskih potekov	17
2.2.5. Spremenjene vloge spolov	19
3. Intimna razmerja v odsevu novega čustvenega reda.....	21
3.1. Novi trendi v intimnih razmerjih	23
3.1.1. Čisto razmerje	23
3.1.2. Plastična seksualnost kot predpogoj spolne revolucije	25
3.1.3. Romantična ljubezen vs. sotočna ljubezen	26
3.1.4. Razmerje kot demokracija	28
3.2. Pluralizacija družinskih in partnerskih oblik	29
3.2.1. Alternativne oblike intimnega življenja	30
3.3. Istospolne partnerske zveze	32
3.3.1. Čisto razmerje v istospolni partnerski zvezi	36
3.3.2. Kritika koncepta čistega razmerja	43
4. Zakonski položaj istospolnih partnerskih zvez	45
4.1. Predlog Zakona o partnerski skupnosti v Sloveniji	49
4.2. Istospolne družine in otroci	51
5. Zaključek.....	54
6. Literatura	57
7. Priloge.....	60

1. Uvod

Osrednja tema naloge so intimna razmerja, ki se v današnjem času intenzivno spreminjajo. Od šestdesetih let prejšnjega stoletja dalje smo priča številnim družbenim spremembam, ki so se sprožale v intimni sferi, in so povzročile temeljito prestrukturiranje zasebnosti (Giddens). Seksualna revolucija in ženska gibanja so zasebnosti dala nov pomen, spolnosti pa svobodno mesto v intimnem razmerju. Pomemben dosežek je priznavanje moške in ženske homoseksualnosti, o kateri se začne v tem obdobju javno govoriti, in ki postaja vedno bolj del vsakdanjosti. Družbene spremembe so povzročile, da so se razkrile različne dimenzije intimnega življenja, ki so bile prej tabuizirane, netematizirane in nepriznane. Med drugim tudi homoseksualnost in istospolna partnerska razmerja. V razmiku skoraj štirih desetletij se istospolno usmerjene in istospolne partnerske zveze obravnava vse manj pod vtisom predsodkov o drugačnosti, vendar največje spremembe morajo šele priti, saj ti procesi potekajo zelo počasi in subtilno.

V kontekstu sprememb pozne modernosti bomo osrednjo pozornost namenili intimnosti in novim trendom, ki se pojavljajo znotraj le-te. V središče zanimanja bomo postavili istospolne partnerske zveze ter analizirali spremembe intimnosti v tem kontekstu. Osrednji fokus je Giddensova teorija preobrazbe intimnosti, ki je od devetdesetih let prejšnjega stoletja naprej na področju družboslovne analize intimnih razmerij in zasebnosti najodmevnejša. Na primeru istospolnih partnerskih zvez bomo skušali ugotoviti, do kakšne mere se istospolna partnerska razmerja približujejo idealnotipskemu konceptu »čistega razmerja«, ki naj bi bil po Giddensu vedno bolj pogost način partnerskega življenja. Namen naloge je tako preveriti, ali Giddensova teza, da so istospolna partnerska razmerja zaradi odsotnosti spolno določenih vlog, ki sicer veljajo za heteroseksualne pare, bolj nagnjena k oblikovanju »čistega razmerja«.

Naloga vključuje tri osrednje dele. Prvi del naloge je namenjen obravnavi obdobja pozne modernosti. Tu je naša izhodiščna ideja, da se družbene spremembe v zadnjih nekaj letih odvijajo tako na sistemski ravni kot na ravni vsakdanjega življenja posameznikov, obe ravni pa se pomembno prepletata. Zato bomo skozi različne teoretske perspektive analizirali družbeni kontekst pozne modernosti. Razumevanje celotnega konteksta sprememb znotraj pozne modernosti je pomembno zato, da lahko pojasnimo, kako premiki na družbeni (makro) ravni vplivajo na posameznika (mikro raven), in kako se pri tem spreminjajo. Spremembe, ki

so se začele dogajati na globalni ravni družbenega življenja, so vplivale na način vključevanja posameznikov v procese vsakdanjega življenja. Pri tem se bomo srečali z obravnavo družbenih sprememb in procesov na ravni posameznika, kot so individualizacija, spremenjeni življenjski poteki, spremembe v identitetah ter spremembe na področju spolno določenih družbenih vlog. Te spremembe se posledično navezujejo tudi na osrednjo temo naše naloge – partnerska razmerja istospolno usmerjenih, zato v tem delu naloge poskušamo analizo povezovati s problematiko istospolnih partnerskih zvez. Namen prvega dela naloge torej ni zgolj predstavitev širšega družbenega konteksta in umestitev sprememb znotraj intimnih razmerjih v ta kontekst, ampak tudi že preverjati, kakšni so (če so) družbeni vplivi na istospolna partnerska razmerja v pozni modernosti ter ali drži Giddensov poudarek o odsotnosti vplivanja družbenih dejavnikov na partnerska razmerja.

V drugem – osrednjem delu naloge – se osredotočamo na spremembe znotraj intimnega razmerja pri istospolnih partnerskih zvezah. Z obravnavo novih trendov znotraj intimnega razmerja bomo predstavili glavne smernice, po katerih poteka preobrazba intimnosti, še posebej pa bomo izpostavili pojav čistega razmerja kot ideala razmerja, h kateremu naj bi težila vsa partnerska razmerja (heteroseksualna in istospolna). Analizirali bomo tudi glavne značilnosti spreminjajočih se pojavov in procesov spremembe plastične seksualnosti, sotočne ljubezni in demokracije v odnosu, saj so te dimenzije intimnosti pomembne pri razumevanju čistega razmerja. Vsi naštetih procesi nam pomagajo razumeti razvoj in spremembe znotraj istospolnih partnerskih zvez, saj so te prav tako ključni del procesa preobrazbe intimnosti. Sledi obravnavo alternativnih oblik partnerskega in družinskega življenja in na podlagi tega analiza položaja in umeščenost istospolnih partnerskih zvez in družin v širši družbeni kontekst. Analiza vsakdanjega življenja istospolnih partnerskih zvez je narejena na podlagi empiričnih podatkov, glavni namen analize pa je ugotoviti, v katerih segmentih se istospolna partnerstva približujejo konceptu čistega razmerja.

V tretjem delu naloge skušamo na primeru vprašanja zakonske ureditve istospolnih partnerskih razmerij kritično pokazati, da Giddensova teorija preobrazbe intimnosti drži le deloma. Zakonska ureditev istospolnih partnerskih skupnosti je zanimiva tema ne le zaradi politične aktualnosti pri nas, ampak tudi zato, ker lahko z njo osvetlimo teorijo preobrazbe intimnosti in dileme o obstoju čistega razmerja v zakonsko urejeni zvezi. Pogledali si bomo, kako politika s svojimi interesi vpliva na sprejemanje tovrstnih zakonov, ter kako je s pravno ureditvijo istospolnih partnerskih zvez v tujini in pri nas. Analizirali bomo trenutno situacijo v

Sloveniji, ki je v pričakovanju sprejetja predloga Zakona o partnerski skupnosti. Poseben segment poglavja je namenjen položaju otrok v istospolnih družinah. V zvezi s tem vprašanjem se pogosto pojavljajo teze o škodljivosti istospolnega družinskega konteksta na otrokov razvoj, vendar empirični podatki takšne teze zavračajo. Družba ima pri definiranju položaja otrok v istospolnih partnerskih zvezah zagotovo ključen položaj, saj definira njihovo obravnavo in stigmatiziranje.

Analizo relevantne znanstvene literature dopolnjujemo z izsledki različnih empiričnih raziskav. Med drugim smo opravili manjšo kvalitativno raziskavo s petimi poglobljenimi intervjuji s sedmimi geji in lezbijkami iz različnih držav (Slovenija, Nemčija in Francija). Za metodo poglobljenih intervjujev smo se odločili zaradi pomanjkanja podatkov o življenju istospolnih partnerskih zvez in družin pri nas. Poleg tega so intervjuji pripomogli k poglobljenemu razumevanju tematike in pridobivanju odgovorov, ki so pomembni za nadaljnjo analizo problema. Intervjuji so potekali v avgustu in septembru 2004; pri slovenskih intervjuvancih kot *face to face* intervjuji, pri tujih pa preko interneta. Sodelujoči so bili k sodelovanju povabljeni preko prijateljskih vezi in s pomočjo interneta. V intervjujih so sodelovali Marie¹ (29) iz Francije (Pariz), Mark (25) iz Nemčije (Köln) ter Jernej (24), Sara (26) in Martina (20) ter Marta (31) in Vanja (30) iz Slovenije. Slovenski intervjuvanci živijo večinoma v Ljubljani oziroma okolici, izvorno pa prihajajo iz različnih koncev Slovenije, večinoma iz manjših krajev. Marta in Vanja živita v Ljubljani zaradi svoje istospolne usmerjenosti in partnerske zveze, ostali intervjuvanci pa so v Ljubljano prišli predvsem zaradi študija. Marta in Vanja živita z Martinimi otroki iz prejšnjega heteroseksualnega zakona in sta v intervju želeli vključiti tudi 11-letno Zarjo in 6-letnega Klemena.

Vprašanja v intervjujih so se nanašala večinoma na intimno razmerje, na odnos med partnerjema, delitev dela v zvezi, demokracijo v odnosu, odnos do staršev in sorodnikov, položaj istospolnih partnerskih zvez in na morebitno registracijo zveze ter na možnost starševstva. Izsledke empirične raziskave bomo v nalogi uporabili pri preverjanju teoretskih konceptov tako, da bomo s pomočjo odgovorov preverjali teorijo. S pomočjo dobljenih podatkov bomo postavili pod vprašaj Giddensovo domnevo, da se istospolna partnerstva najbolj približujejo čistemu razmerju.

¹ Vsa imena sodelujočih v intervjujih so izmišljena. Številka v oklepaju predstavlja starost intervjuvanca.

2. Odčarani svet pozne modernosti

»Živeti v svetu pozne modernosti pomeni živeti v obdobju priložnosti in tveganj.« (Giddens, 1991: 108)

V tem delu naloge se bomo najprej ustavili pri glavnih značilnosti pozne modernosti in različnih teoretskih perspektivah, ki se ukvarjajo z njo, da bi pojasnili, kako širše družbene spremembe vplivajo na vsakdanje življenje ter da bi spremembe intimnosti umestili v širši družbeni kontekst. Zato je osrednje mesto namenjeno spremembam, ki jih pozna modernost vnaša na mikro nivo posameznikovega življenja. Spremembe na makro ravni družbe segajo tudi v individualna življenja posameznikov in tako se ustvarjajo procesi, ki pomembno zaznamujejo življenje v zadnjih nekaj desetletjih.

Pozna modernost je samo eden izmed mnogih terminov, ki se pojavljajo v množici razprav. Pojem *postmodernosti*² se je pojavil že na začetku 20. stoletja oziroma, če smo bolj natančni, na koncu 19. stoletja, vendar so ta zgodnja poimenovanja precej drugačna od vsebine, ki jo danes nosi pojem postmodernosti oziroma pozne modernosti. Analitiki, ki so svojo pozornost usmerili v raziskovanje današnjega časa, so za seboj pustili raznoliko paleto oznak, kot so postindustrijska družba, postmoderna, informacijska družba, reflektivna, visoka, pozna, druga modernost, tekoča moderna, družba tveganja in še bi lahko naštevali.

2.1. Med modernostjo in pozno modernostjo

Modernost razumemo kot »moderno obdobje« in potemtakem je pozna modernost obdobje, ki sledi le-temu. Ločnica med obdobjema so očitne spremembe, ki se odražajo kot vsesplošni zasuki v družbenem življenju. Ko govorimo o modernosti mislimo na raznolikost in na spremembe ekonomske, politične, družbene in kulturne sfere v primerjavi s prejšnjimi

² Leta 1917 je Panowitz v knjigi »Die Krisis der europäischen Kultur« razpravljal o postmodernem človeku. Drugič se izraz pojavi leta 1934 pri de Onizu, neodvisno od prvega pojmovanja, kot oznaka za kratko obdobje v španski književnosti oz. poeziji. Tretjič je izraz uporabil Somervell leta 1947, ki s postmoderno označi obdobje v zahodnoevropski kulturi od l. 1875, ko naj bi se začel prehod iz nacionalno-državne politike k globalnim interakcijam (Švab, 2001: 50).

obdobji. Kje se potem nahajajo spremembe, ki ločijo pozno modernost od njene predhodnice? V refleksiji o pozni modernosti opazimo spremembe, ki se dogajajo na popolnoma enakih področjih, ampak sta način in potek sprememb povsem različna. To se odraža tudi v razsežnostih pozne modernosti: spremembe segajo od najbolj globalnega vidika družbe do najbolj intimnega kotička posameznika (Giddens, 1991).

Pozne modernosti ne moremo dramatično ločiti od modernosti, saj se le-ta nadaljuje. Razlika je v tem, da se modernost kaže v drugačni obliki. Beck je uporabil izraz prva in druga modernost in tako označil osnovne razlike, ki privedejo do te delitve. Proces, ki potekajo v sodobnih družbah, so postavili pod vprašaj marsikatero značilnost prve modernosti.

- Za prvo moderno je značilna formacija nacionalnih držav, vezanih na teritorialno pripadnost, medtem ko začnejo v drugi modernosti globalizacija ekonomije, politike in kulture prepletati vse sisteme in počasi načenjati ustaljeno idejo nacionalne države. Ne glede na to, ali je nacionalna država velika ali majhna, se v pozni modernosti postavlja vprašanje zadostnosti prostora v katerem živimo. Potreba po širjenju navzven premaga splošne okvire prvotne nacionalne države.
- Na osebni ravni je osnovna razlika med drugo modernostjo in vsemi predhodnimi obdobji v tem, da je stopnja individualizacije v sodobnem svetu neprimerno večja in drugačna kot v preteklosti. Iz programske individualizacije se je ustvaril prehod v samostojno izbiranje življenjskih potekov, ki so neodvisni od statusne pripadnosti posameznika.
- Pomembna sprememba se zgodi v dojemanju odnosa med spoloma in spolnih vlog. Determiniranost spolnih vlog, družinskega življenja in ustaljene spolne delitve dela se počasi umikajo.
- Narava pridobiva novo dimenzijo. Ideja, da lahko koloniziramo prihodnost, se je razblinila ob srečanju z velikimi katastrofami, ki so pomenile konec zaupanja v znanost in racionalne izrabe narave. Napredek ni nujno vedno osvoboditev, saj ima narava še vedno svojo moč (glej Beck v Ule, 2000a).

2.1.1. Sociološke perspektive pozne modernosti

Dominantne teorije, ki bi pojasnili obstoj pozne modernosti, praktično ni in kot že velikokrat prej, se v sociologiji pojavljajo različne perspektive, ki iz različnih zornih kotov razlagajo obstoječe stanje. Zanimivo je, da se te teorije večinoma ne strinjajo, kateri so osnovni parametri pozne moderne. Na eni strani se srečamo z optimističnimi pogledi, ki pozno modernost obravnavajo kot obdobje, ki prinaša različne izzive, vendar tudi tveganja. Drugi na pozno modernost gledajo z bolj pesimističnega vidika in menijo, da pozna modernost pomeni konec zgodovine in velikih zgodb, ki so zgodovino oblikovale. Ponujene so različne definicije, ki pojasnjujejo (ne)povezanost pozne modernosti s predhodnim obdobjem (od kontinuitete do popolnega razkola s predhodnim stanjem).

Sociolog Inglehart (1997) je skozi teoretske predpostavke različnih teorij tudi empirično skušal preveriti obstoj pozne modernosti. Po njegovem mnenju ima postmodernost tri fenomene:

- postmodernost, o kateri govorita Lyotard in Derride. To je postmodernost, ki zavrača modernost in njene značilnosti (racionalnost, avtoriteta, tehnologija, znanost);
- postmodernost kot revalorizacija tradicije;
- postmodernost kot pojav novih vrednot in življenjskih stilov, z visoko toleranco do raznolikosti in individualnih izbir.

Ključne spremembe med modernostjo in postmodernostjo se pojavljajo na dveh osnovnih ravneh: na ravni vrednotnega sistema in pri spreminjanju hierarhične birokratske organizacije³ (ibid: 23-28).

O postmodernosti se je v današnjem smislu začelo govoriti v začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja. Izraz postmodernost je v šestdesetih letih prejšnjega stoletja uporabil Etzioni v delu »The active society« (1968). Po njegovem mnenju se staro obdobje približuje koncu, na tej točki se rojeva nov zgodovinski moment. Druga svetovna vojna in povojno obdobje sta ključna momenta v zgodovini, saj se takrat razvijejo nove oblike komuniciranja, informiranja

³ Spremembe v vrednotnem sistemu se odražajo kot osnovni premik od materialističnih k postmaterialističnim vrednotam. V ospredje stopi individualiziran posameznik, pri katerem je na prvem mestu kvaliteta življenja in ne samo fizična in ekonomska varnost. Poudariti moramo, da je ta obrat mogoč šele takrat, ko so izpolnjeni vsi pogoji, saj en pogojuje drugega in tako ostajajo postmaterialistične vrednote privilegij le nekaterih družbenih skupin (Švab, 2001: 53).

in energije⁴. Njegovo definicijo štejemo med optimistične in progresivistične, saj izrazi zaupanje, da se bodo dobrine razvijale v isti smeri do izpopolnjene oblike (Sztompka, 1994: 81).

Klasičen pogled na postindustrijsko družbo so predstavili Riesman, Bell in Touraine. Bell je skeptičen in pesimističen, ko govori o postindustrijski družbi, saj se ob koncu modernosti pojavi novo obdobje, ki zahteva neizogibne izbire o temeljnih vprašanjih človeštva⁵ (Best in Kelner, 1991: 13). Glavne spremembe, ki se zgodijo po koncu modernosti so: premik v ekonomski sferi (iz agrarne v industrijsko proizvodnjo); premik v razredni stratifikaciji; rast nove intelektualne tehnologije; tehnološki napredek, ki postaja osrednje gibalno razvoja; spremembe v vrednotnem sistemu vsakdanjega življenja (glej Sztompka, 1994: 82).

Med tistimi, ki so negativno gledali na postmodernost oziroma jo kritizirali, velja omeniti Lyotarda in Baudrillarda. Lyotard je za idejo o pozni modernosti iskal inspiracijo pri klasičnih sociologih, ki pravijo, da ima družba svojo obliko – torej, da gre »nekam« in največkrat vodi v napredek. Vendar je tedaj prišlo do ključnega preloma – vse velike zgodbe so končane, pozna modernost pomeni konec zgodovine. To je svet, kateremu dominirajo mediji, ki nas odtrgajo iz preteklosti. Srečujemo se z novimi idejami in vrednotami, le-te pa imajo malo povezave z zgodovino družbe, v kateri živimo, ali z osebno zgodovino. Baudrillard meni, da so sodobni mediji uničili stik s preteklostjo in zgodovino. Sodobne tehnologije in novi mediji so ustvarili kaotičen, prazen svet, v katerem smo vsi posamezniki »izgubljeni«. Pomembno je omeniti njegovo tezo, ki pravi, da so mediji obrnili na glavo marksistično teorijo, po kateri naj bi ekonomija oblikovala svet. Baudrillard meni, da se v postmodernem svetu pomen ustvarja preko pretoka podob, postmodernost je svet hiperrealnosti, kjer zasedajo mediji osrednjo vlogo (glej Giddens, 2001: 674).

Beck (2001) razlikuje različne stopnje modernosti in govori o »refleksivni« modernosti oziroma o »drugi« modernosti, ki je v primerjavi s prvo modernostjo postavljena v različen položaj zaradi razkrajanja industrijske družbe, ki se vrši v tem obdobju. Vizija, ki se pojavi v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, je usmerjena bolj na drobne vsakdanje stvari in je manj

⁴ Etzioni govori o aktivni družbi, v kateri bodo normativne vrednote uporabile in kontrolirale tehnologijo za dobrobit človeštva. Vendar se poleg tega zaveda vseh nevarnosti, ki jih postmodernost prinaša.

⁵ Za Bella je pozna modernost produkt aplikacije modernosti na vsakdanje življenje, ki se odraža v širjenju individualizacije, uporništva in uživaškega življenja.

grandiozna od ostalih. To je teorija »visoke« oziroma »pozne« modernosti, ki jo predlaga Giddens (1991). Ravno tako kot Beck se tudi Giddens strinja s tem, da ne moremo še govoriti o postmodernosti, ker se še nismo ločili od modernosti, ampak živimo v fazi njene radikalizacije. Zato obdobje označi kot »visoko« ali »pozno« modernost.

V diplomski nalogi se podrobneje ukvarjamo z Giddensovo razlago pozne modernosti, ki je pomembna za obravnavo sprememb, ki se pojavljajo na mikro ravni vsakdanjega družbenega življenja, v katero uvrščamo tudi intimna razmerja. Giddensova teorija je pomembna predvsem zato, ker je Giddens uspel povezati dogajanja na makro in mikro nivoju pri pojmovanju modernih družbenih sprememb. Modernost moramo razumeti na njeni institucionalni ravni, vendar spremembe, ki jih proizvajajo moderne institucije, močno vplivajo na individualna življenja (Giddens, 1991: 1).

2.1.2. Pozna modernost vs. modernost?

Spremembe, ki se pojavljajo v družbi, največkrat pokažejo, da je resnično prišlo do t.i. »menjave obdobja«. Modernost je predstavljala revolucijo v primerjavi s predhodnimi obdobji, saj je to obdobje naglih družbenih sprememb, ki so v zelo kratkem času popolnoma pretresle in spremenile tradicionalen in bolj počasen način življenja. Pozna modernost pa je posebna, ker se »kontinuiteta in diskontinuiteta z modernostjo kažeta kot dva obraza zapletenega odnosa med sedanjo družbeno situacijo in predhodno ureditvijo« (Bauman, 1992: 187). Pozna modernost je nadaljevanje modernosti, ampak v taki obliki, da spremembe zajamejo vse nivoje: od makro pa vse do mikro ravni družbenega življenja. »Diskontinuiteta modernosti se kaže v vedno večji povezanosti med dvema ekstremoma: v razsežnosti tako, da se globalizira, in v intenzivnosti tako, da posega v same značilnosti intimnega, osebnega vsakdanjega življenja« (Giddens, 1990: 4).

Pozna modernost ne moremo popolnoma ločiti od modernosti, nasprotno, obravnavati jo moramo kot popolno razvojno fazo modernosti z vsemi posledicami. Bauman (1992: 187-191) govori o poznomodernem stanju, ki je položaj konstantnega gibanja in sprememb, ampak brez jasnega cilja razvoja, nedeterminirano in nedeterminirajoče. Torej brez racionalizma, ki je tako značilen za modernost. Opredeli jo kot tekočo moderno, ki se je spremenila iz prejšnje, trde (moderne) oblike. Svobodno kroženje informacij, idej, stališč in

dogodkov se meša med seboj in ustvarja pluralnost, ki je značilna za današnji čas (glej Uršič, 2002: 280). Pri tem bi lahko celo rekli, da vzpostavlja stanje, ki ga je modernost s svojo racionalnostjo ukradla: kot ponovno očaranje sveta, ki ga je modernost odčarala.

Ravno tako kot Bauman sta tudi Giddens in Beck mnenja, da je pozna modernost nadaljevanje modernosti v neki drugi obliki. Menita, da trenutna družbena situacija ni slovo od velikih zgodb, kot so to razlagali drugi teoretiki, ampak nadaljevanje modernosti v novi obliki modernizacije, ki jo poimenujeta pozna (Giddens) oziroma druga (Beck) modernost.

Po Beckovem mnenju ne moremo govoriti o koncu modernosti, ampak šele o njenem začetku prek njene klasične industrijske oblike. Vendar Beck vseeno priznava, da modernizacija razkrajja industrijsko družbo in namesto nje prihaja druga modernost kot družba tveganja, ki se gradi na reflektiranju predhodnega stanja (Beck, 2001: 11-19). Beck piše o družbi pozne modernosti kot o rizični družbi, ki vpeljuje nove oblike tveganja in nevarnosti. Za drugo modernost je značilno, da moderne institucije postajajo globalizirane, in vsakdanje življenje se oddaljuje od tradicije in navad, ki so bile pomembne v predhodnih obdobjih. Stara industrijska družba se umika in namesto nje prihaja družba tveganja - pozna modernost, ki pomeni kaos in izgubo smisla. Tveganje, o katerem govori Beck, se ne pojavi samo na ravni celotne družbe, ampak predvsem na ravni posameznika. Pozna modernost vpliva na popolnoma vsa področja družbenega življenja in prinaša tveganje tudi v osebne, intimne odnose, ki so se do tega trenutka zdeli nedotakljivi. »Živeti v družbi tveganja pomeni živeti s preračunljivim odnosom do odprtih možnosti izbire (pozitivnih ali negativnih), s katerimi se kot posamezniki ali globalno nenehno soočamo na naši poti« (Beck v Giddens, 1991: 28). Za pozno moderno je značilno, da se moramo nenehno odločati, in naše odločitve imajo določeno težo na našo prihodnost, pa naj si bo le preprosta odločitev, ki je bila v preteklosti sprejeta brez posebnega premisleka. Veliko odločitev na ravni vsakdanjega življenja postaja vse bolj tveganih. Odnosi med spoloma, razmerja, partnerske zveze, vse je postavljeno pod drobnogled, saj je vsaka odločitev lahko tvegana. Nekoč enostavni prehodi postajajo vse bolj kompleksni in pojavljajo se nove, razgibane oblike življenja. Beck ne trdi, da je današnja družba bolj tvegana kot v preteklosti, vendar smo sedaj posamezniki bolj izpostavljeni tveganju in se tega tudi zavedamo. Vedno manj se bojimo tveganja, ki izvira iz naravnih nevarnosti, pač pa se bojimo negotovosti, ki je ustvarjena iz osebnega razvoja, razvoja znanosti in tehnologije (glej Giddens, 2001: 678).

V pozni modernosti torej govorimo o nadaljevanju modernosti v drugačni obliki. Tradicija naj bi izgubila svojo močno vlogo, vendar je pozna modernost opravila s tradicijo samo v nekaterih pogledih. Kot primer prisotnosti tradicije lahko opazujemo intimnost, ki jo v pozni modernosti obravnavamo kot neodvisno od zunanjih okoliščin. Procesi preobrazbe intimnosti, ki so tipična značilnost pozne modernosti, so se že začeli, ampak družba jih sprejema le dokler potekajo v okviru heteroseksualnih partnerstev. Diskontinuiteta se kaže ravno na točki, ko mislimo, da je intimnost svobodna izbira, izkaže pa se, da je svobodna le dokler se družba ne vmeša v razmerje. Družba pozne modernosti je še vedno heteronormativna, saj imajo istospolne partnerske zveze popolnoma drugačen položaj v družbi kot heteroseksualne partnerske zveze. To potrjuje tudi naslednja izjava:

»Družba je še vedno, vsaj kot jo jaz dojemam, zelo heteroseksualen prostor in preprosto je nemogoče, da bi ti kot posameznik ali par uvajal neke spremembe. Če bi se več parov stalno kazalo v javnosti, bi bilo še deset let (pa še deset let) čudno, kaj pa šele, če stopaš odkrito kot posameznik.« (Jernej, 24)

Heteronormativna pričakovanja so vidna že v tem, da družina oziroma starši večinoma ne razmišljajo o možnosti, da bi lahko bil njihov otrok istospolno usmerjen. Na višji ravni pa se heteronormativnost opazi v zakonsko neurejenem položaju istospolnih partnerskih zvez (Švab, Kuhar, 2004a).

2.1.3. Giddens o pozni modernosti

Giddens skuša s teorijo pozne modernosti pojasniti celotno spreminjanje današnjih zahodnih družb in v globalnem kontekstu sprememb so vključene tudi spremembe na področju intimnosti in zasebnosti. Giddens pravi, da »bolj kot da smo vstopili v obdobje postmodernosti, se premikamo v obdobje, kjer postajajo posledice modernosti bolj radikalizirane in univerzalizirane kot kdaj koli prej« (Giddens, 1990: 1). Torej pozna modernost ni dramatičen rez s predhodnim obdobjem, nasprotno, je njeno nadaljevanje. Pojavljajo se kvalitativno novi fenomeni, ki spreminjajo sodobni svet, in ljudi premaknejo v vznemirljiv svet novih izkušenj.

Dinamika pozne modernosti je vidna skozi tri značilnosti modernih družb, ki so tesno povezane ena z drugo: v ločitvi časa in prostora, naravi modernih institucij (abstraktni

sistemi), institucionalni (družbeni) refleksivnosti. Družbena refleksivnost je po Giddensu glavna značilnost modernosti, odraža se v razmerju med znanjem, zavedanjem in družbenim življenjem, saj znanje, ki ga imamo o družbenem svetu, vpliva na naše obnašanje in odnos do družbe (glej Giddens, 1991).

Mišljenje in delovanje se v kontekstu refleksivnosti neprestano lomita drug na drugem. Uvajajo se nove oblike življenja in ravno to zahteva nenehno reflektiranje posameznih dogodkov, ki so vezani na posameznika ali na določen segment družbe. Ključni segment reflektivne modernosti je *refleksivni projekt sebe*. Posameznikovo življenje postane refleksivni projekt. Spremenijo se tudi intimni vidiki osebnega življenja, pri čemer obstaja prepletenost med jazom in družbo na globalni ravni. Nekoč so ljudje sledili tradiciji, danes se odzivajo na vse situacije. Tradicija do neke mere izgubi svojo vlogo, čeprav je še vedno pomembna.

Giddens (1991) razpravlja o značilnostih pozne modernosti v kontekstu štirih glavnih segmentov:

- *zaupanje* je v pozni moderni pomembno ravno zaradi pojava abstraktnih sistemov, na katerih temelji vsakdanje življenje ljudi. Zaupanje je velikokrat neosebno, saj marsikdaj ne vemo, na koga se obračamo, in kako nam lahko ta »nekdo« pomaga. *Ontološka varnost* je poseben način zaupanja, zanašanja na kontinuiteto okolja, dogodkov, osebne identitete in neomajnosti družbenega in materialnega okolja delovanja;
- *tveganost*, ki je nova kategorija v pozni modernosti, pomeni negotovost glede delovanja posameznika. Dejstvo je, da so nevarnosti sestavni del vsakdanjega življenja in čeprav mislimo, da lahko vse obvladamo, se po drugi strani zavedamo, da se velike nevarnosti ne da nadzorovati. Na tej točki se Giddensova teorija pokriva z mnenjem Becka, čigar teorija o drugi modernosti temelji na t.i. *družbi tveganja*. Beck meni, da je za refleksivno modernizacijo značilna produkcija in distribucija tveganja (glej Beck, 2001). Tveganje, ki se pojavi v pozni modernosti, je drugačno od tveganja v

predhodnih obdobjih: tveganja se zavedamo in dejansko je prisotno v veliko večji meri kot v preteklosti (Giddens v Sztompka, 1994:84)⁶;

- *globalizacija* kot tretja dimenzija modernosti pomeni razširjanje mrež ekonomskih, političnih, družbenih in kulturnih odnosov po svetu;
- *nejasnosti oziroma negotovosti* so posledica ohlapno določenih pravil življenja. Nekoč tradicionalne smernice sedaj niso več tako pomembne, kar povzroča srečevanje z negotovo značilnostjo družabnega življenja. Odprte možnosti pri izbiranju neizogibno pomenijo negotovost in tveganje, da je izbira morda napačna ali ne dovolj premišljena.

2.2. Posameznik v svetu pozne modernosti

Globalizacija spreminja naravo vsakdanjih izkušenj, kar se odraža tako na področju širšega družbenega življenja kot tudi na ravni posameznikovega intimnega sveta. Po Giddensovi (2001) teoriji strukturacije družba in posameznik delujeta dvosmerno. Strukturo ustvarjajo posameznikova dejanja in način, kako se ta dejanja odvijajo, vendar pri tem struktura ni »pasivna«, ampak povratno deluje na posameznika in omogoča njegovo delovanje. Torej posameznik s svojim delovanjem vpliva na družbo in jo spreminja, pri tem pa se tudi sam spreminja glede na odzive družbe. Vse velike spremembe, ki se dogajajo v družbi, zahtevajo redefiniranje družbenega življenja. Pod vprašaj se postavijo vsa prej samoumevna vprašanja, o katerih nismo veliko razmišljali, ker so bili določeni deli vsakdanjega življenja vgrajeni v posamezne življenjske poteke. Posledica je tudi spremenjeno razumevanje posameznika, družine, osebnosti, identitete, interakcij z drugimi, interakcij s partnerjem, spolne vloge, intimnosti. Kot smo že nakazali, je tveganje ena glavnih posledic, ki jih pozna modernost vnaša v posameznikovo življenje.

Življenje ljudi je v pozni modernosti izpostavljeno novim okoliščinam, ki postopoma preoblikujejo ustaljene vzorce življenja. Obravnava sprememb, ki se vršijo na ravni posameznika, je zelo pomembna, saj se pojavijo novi procesi, ki delujejo tudi na tiste nevidne ravni, ki so bile v preteklosti bolj ali manj definirane s strani družbe oziroma družine. Glavni

⁶ Sztompka meni, da v pozni modernosti lahko opazimo univerzalizacijo (nove možnosti za globalne katastrofe), globalizacijo (razširitev tveganih okoliščin), institucionalizacijo (pojav organizacij s tveganim načinom delovanja) in refleksijo (povratni efekt na človeško delovanje) tveganja.

proces sprememb v kontekstu pozne modernosti je individualizacija, ki s seboj prinese spremembe na področju življenjskih potekov, definiranja identitet, spremembe spolnih vlog. Vsi ti procesi posegajo v najintimnejše dele posameznikovega življenja, spremenijo sfero zasebnosti in partnerskih razmerij. Med temi spremembami najdemo tudi istospolna partnerska razmerja, ki so obstajala že prej, a so se začela razkrivati in postajati javna šele v zadnjih desetletjih.

2.2.1. Individualizacija posameznikov

Splošno evropsko prepričanje je, da je obdobje italijanske renesanse ustvarilo to, kar imenujemo individualnost, namreč notranjo in zunanjo osvoboditev posameznika izpod določil (srednjeveške) skupnosti, ki so njegove življenjske oblike, njegove dejavnosti in značilnosti povezovala v izravnavaajoče enotnosti in s tem do določene mere brisala obrise osebnosti ter dušila razvoj osebne svobode, ki je samo sebe utemeljevala na enkratnosti in samoodgovornosti. (Simmel, 2000: 173)

Iz uvodnega citata lahko razberemo, da individualizacija ni nov proces, le pojavlja se v drugačni obliki in razsežnostih kot v preteklosti. O njej govorimo že v renesansi, v srednjem veku, v času protestantske askeze, industrializacije in seveda tudi v začetku 20. stoletja. Individualizacija ni imela vedno enakih razsežnosti. Simmel sicer govori o individualiziranem renesančnem človeku, čigar individualnost je temeljila na naravni enakosti, vendar kot vemo, je »enakost« relativen pojem in ne velja za vse ljudi. V »zgodnji« modernosti je bilo ključno vprašanje, kdo ima pravico do svobode glede na socialno pripadnost. Šele v kasnejšem obdobju so bile pravice razširjene na vse ljudi, vsaj s pravnega vidika (človekove pravice, demokracija). V realnosti je slika nekoliko drugačna, saj družba pozne modernosti ostaja družbeno hierarhizirana, kar pomeni, da še vedno ostajajo razlike med ljudmi (po spolu, rasi, spolni usmerjenosti...).

Individualizacija zagotovo pomeni več priložnosti za oblikovanje posameznikovega življenja. S tem, da izbira ni le možnost, ampak nuja. Objektivne družbene strukture, ki so v preteklosti usmerjale posameznikovo delovanje, izgubljajo na svojem pomenu, tako da so posamezniki sedaj primorani k usmerjanju lastne osebne in družbene identitete. Nova družbena situacija nas sili v izbiranje in t.i. osvoboditev, ki je do določene mere neodvisna od tradicije, deluje pa kot prisila. Individualizacija zahteva preišljene in trdne odločitve, ker nejasnost ali

negotovost lahko hitro pripeljeta do tega, da se podredimo dominantnim tokovom, kot so trendi, slogi in zapovedi, ki veljajo v določenem trenutku. Individualizacija pomeni izziv in tveganje za ljudi in ravno zaradi tega mora biti posameznik spreten, saj se nanj prenaša celotna odgovornost za njegovo prihodnost (pa tudi za prihodnost skupnosti) (glej Ule, 2000a).

Beck meni, da modernizacija vodi do trojne »individualizacije«. Prva dimenzija, s katero se srečamo, je *dimenzija svobode*, ki pomeni osvoboditev od vnaprej določenih tradicionalnih vezi. Tej sledi *dimenzija odčaranja*, ki pomeni izgubo tradicionalnih gotovosti in varnosti glede na praktično vrednost, vero in vodilne norme. Kot tretja se pojavi *dimenzija nadzorovanja* kot pojav nove vrste družbenih odnosov in vključevanja v družbo, ki jih posamezniki oblikujejo v skladu s svojimi osebnimi interesi in življenjskimi stili (Beck, 2001: 188). Posameznik postane torej »strateško mesto« novih družbenih delitev. Individualizacija kot proces prestrukturiranja in dinamiziranja življenjskih stilov zajema celoto družbenih izkušenj in razvojnih usmeritev, ki se izražajo v razpuščanju vnaprej določenih smernic, oblik nadzora in pritiska na posameznika (Ule, 2002: 28-29).

Individualizacija se kaže kot proces, ki zajema vse ljudi brez izjeme, in je bolj ali manj neodvisen od družbe. Ampak pojav spremenjenih načinov nadzorovanja daje slutiti, da je družba še vedno pozorna na posamezne življenjske poteke. Pokaže se, da enakost, ki naj bi jo prinesla pozna modernost, velja le za določene ljudi. Svobodo in enakopravnost pri individualizaciji lahko postavimo pod vprašaj, saj tveganja, ki so prisotna pri razkrivanju alternativnih življenjskih potekov, kažejo na to, da družba še vedno deluje pod močnim vplivom tradicije. Možnost lastne izbire prinaša izzive in tveganja, ki se jim ne moremo izogniti. Na primeru istospolnih partnerskih zvez lahko vidimo, da pravice in enakosti ne veljajo za vse enako, in da svoboda pri izbiranju individualnega poteka življenja ni dostopna vsem na enak način. Zaradi pretežno heteroseksualnega prostora v katerem živimo, nosijo istospolne partnerske zveze neprimerno več tveganja pri ustvarjanju individualiziranega življenjskega poteka in pri razkrivanju svojih izbir.

2.2.2. Poznomoderne identitete

Preko identitete se ločimo od drugih, dojemamo same sebe (samozavedanje) in ljudi, ki nas obdajajo (refleksija o drugih). Kot je dejal Simmel (2000), gre pri identitetah za »igro

podobnosti in razlik«. Nekoč so se identitete oblikovale v tradicionalnem kontekstu socialnih mrež družine, partnerstva, sorodstva, soseske, sloja, itd. Novi družbeni procesi spodbujajo nastanek drugačnih, prehodnih identitet. Oblikovanje identitete stoji na posamezniku samem, ne glede na njegovo preteklost. S procesom pluralizacije življenjskih stilov se pluralizirajo tudi identitete, ki so v primerjavi s tradicionalnimi identitetami bolj spremenljive, prehodne, plavajoče, igrive, sestavljene in neobremenjene. »Stare« identitete postajajo vse manj fiksne in dolgoročne, umaknejo se lahkotnosti novih, t.i. nomadskih identitet (Rener, 1998). Identitete so v pozni modernosti večinoma zelo kaotične, ampak vseeno pomembne in nujne socialne institucije. Ule (2000a) piše o tem, da lahko opazujemo spremembe v *pluralnosti identitetnih ponudb* (izbirnost identitet), *stiliziranju identitete* posameznika in skupine, *narativnosti identitet* (nenehno razmišljanje o sebi in svoji identiteti) in *identiteti kot skupku socialnih vlog in vsakdanjih samopredstavitvah* drugim (identiteta kot trajen dosežek posameznika) (ibid: 310 – 313).

Preko lastne identitete se posameznik umešča v družbo in ravno zaradi tega je velika pozornost usmerjena v ustvarjanje in iskanje lastne identitete. »Umestitev v družbo pomeni, da se posameznik dojema in prepoznava kot člen nekega reda, /.../ ki je red pomenov in smislov človeških subjektivnih dejanj in doživljanj. /.../ Oblikovanje identitete je potemtakem proces samoumeščanja subjekta« (ibid: 94). Pri oblikovanju identitete je pomembno, da se želje in možnosti uskladijo med seboj, in da posameznik uresniči predstave o samem sebi. Zaradi vse bolj prisotne pluralizacije identitet v obdobju pozne modernosti, težko razlikujemo med osebno in socialno identiteto⁷. Osebne in socialne identitete se formirajo preko interakcij z drugimi, to je s sočasno identifikacijo in diferenciacijo z drugimi. Kriza identitete je rezultat neskladja in neuravnovešenosti med posameznikovo željo in končnim rezultatom, odprtih možnosti in zaradi tega težjih izbir. Je rezultat »tendenčne nemoči tako v odnosu do ljudi kakor do narave« (ibid:99). Skladnost bi lahko zavirala razvoj identitete in ravno zato je pomembno, da se nenehno bojujemo za spoznanje, samoumestitev, definiranje sebe. Ule pravi, da notranjo pluralnost potrebujemo zato, da bi lahko ravnali s protislovnimi sistemi

⁷ *Osebna identiteta* je celota določil in oznak, ki karakterizirajo osebo kot nezamenljivo, ter tistih samopodob, ki ji pomagajo graditi in ohranjati individualni identitetni projekt. Po Meadu je osebna identiteta spontana reakcija jaza na socialno situacijo, kot jo posamezniku predstavi njegova socialna identiteta. *Socialno identiteto* definiramo kot celoto določil, samopodob in oznak, ki karakterizirajo osebo kot socialno enoto in prepoznavnega socialnega akterja v določenem socialnem kontekstu. Socialna identiteta je celota ponotranjenih družbenih vlog, ki usposablajo posameznika za delovanje v različnih socialnih skupinah in institucijah. (ibid: 323 - 325)

smisla (ibid: 307). Nenehno reševanje neskladij je nujno prisotno pri iskanju smeri, v katero se bomo razvijali, saj je potek oblikovanja identitete dolg in nenehno spreminjajoč, velikokrat tudi nikoli zaključen projekt.

Spolne identitete imajo prav posebno mesto v diskurzu o identitetah, saj so stična točka za medsebojno povezane značilnosti, konflikte in priložnosti. Weeks (1995) govori o paradoksalnosti sodobnih spolnih identitet, kar pojasnjuje s štirimi značilnostmi: spolna identiteta izraža svojo trdnost in nespremenljivost v spremenljivem, različnem, nestabilnem svetu; identitete so globoko osebne, vendar nam pojasnijo sestavljene družbene vezi, sorodstva (občutek samoumestitve v družbo); spolne identitete so vzporedno zgodovinske in slučajne; so fikcije, ampak ne nujno (so spolne iznajdbe, ki se spreminjajo v kompleksnih zgodovinah) (ibid:87 – 101).

Spolna identiteta je družbeni konstrukt, z njim pa je povezana tudi porazdelitev spolnih vlog ter pomenov, pozicij in statusov. Nanaša se na izoblikovanje, sprejetje in udejanjanje družbenih vlog pri posamezniku. Seksualna identiteta je ožji termin, ki označuje heteroseksualno, istospolno, biseksualno, ipd. identiteto. Istospolna identiteta je samo en aspekt oblikovanja spolnih identitet. Stopnjo prevzema istospolne identitete označujejo posameznikovo definiranje sebe kot istospolno usmerjenega, sprejemanje te identitete, druženje z ostalimi istospolno usmerjenimi, raziskovanje homoseksualne subkulture in istospolne seksualne izkušnje. Razkritje je v tem kontekstu lahko pojmovano kot krona procesa izoblikovanja posameznikove istospolne identitete (Kuhar, 2001: 126-185). Ravno pri oblikovanju spolnih identitet je tradicija dovolj močna, da so znotraj heteroseksualnega okolja istospolne identitete še vedno stigmatizirane. Zaradi tega so procesi zaznavanja in sprejemanja lastne istospolne identitete mnogo bolj kompleksni kot pri izražanju heteroseksualne spolne identitete. Posameznik mora sprejemati sebe kot osebo z »napačno« identiteto in tukaj se pojavi potreba po »redefiniciji stigmatiziranega koncepta istospolnosti, njegovo sprejetje ter asimilacija v posameznikovo širšo identiteto« (Kuhar, 2001: 184).

»Homoseksualnost je bila predstavljena kot nekaj, kar si definitivno ne želiš biti. Toliko je bilo negativnih sporočil, da to preprosto nočeš biti, to ni izbira. Živela sem v svetu, kjer so bile te stvari negativne /.../. Do pravega osvobajanja je prišlo šele na faksu, ko sem lahko te stvari postavila v širši kontekst. /.../ Takrat sem se začela zavedat širšega družbenega konteksta, političnega konteksta. Mislim, da je bilo to zelo pomembno pri premagovanju lastne homofobije.« (Julija, 29 v Kuhar, 2001: 145)

Tradicija torej ostaja še vedno močna pri dojemanju spolnih identitet ljudi, kar je jasno vidno na primeru istospolne usmerjenosti. Vendar se tudi tukaj, sicer počasi, dogajajo spremembe – družba vedno bolj sprejema istospolno usmerjene.

2.2.3. Sprememba življenjskih potekov

Tradicionalni »linearni« potek življenja⁸, kjer so biografije ljudi povečini zelo podobne ena drugi, se je pod pritiskom vsestranske pluralizacije precej spremenil. V pozni modernosti se prehodi vse bolj zamikajo in postajajo nepredvidljivi. Spremenili so se ustaljeni življenjski poteki, opuščajo se tradicionalne poti vstopanja v odraslost, pojavljajo se nove oblike življenja, ki so v svoji obliki drugačne od prejšnjih.

V obdobju mladosti t.i. ključne točke obrata kažejo na temeljne razlike. Starost ob vstopu v »odraslost« se pomika vse bolj proti tridesetemu letu starosti, kar pomeni, da se mladi ljudje danes bolj pozno zaposlijo, osamosvojijo od staršev, odselijo in ustvarijo lastno družino. Nekoč je bila mladost razumljena kot prehodno obdobje med otroštvom in odraslostjo, sedaj pa postaja mladost obdobje samo po sebi, saj predstavlja vedno večji delež na življenjski poti posameznika. Za mlade v pozni modernosti je najbolj značilno »pozno doseganje ekonomske avtonomije in vedno zgodnejše doseganje avtonomije v intimni sferi. /.../ In ravno zaradi tega ostaja mladost obdobje globalne odvisnosti mladih od družbe odraslih« (Ule, Kuhar, 2003: 35).

V obdobju pozne modernosti pride pri oblikovanju življenjskih potekov do izgube pomena in vpliva samoumevnosti, ki je v preteklosti močno vplivala na posameznikove izbire. Predhodno predpisane življenjske oblike nimajo več takega pomena kot v preteklosti. Posameznik ni več ujet v cikel normalnih biografij, pojavljajo se »biografije izbire«, »refleksivne biografije«, ki so zbrkljane. Posameznik je pri svojem odločanju svoboden, svoj življenjski »kolaž« mora sestaviti sam in pri tem mora biti pazljiv, saj je tveganje veliko (glej

⁸ Kot tradicionalni »linearni« potek življenja mislimo na potek, v katerem si sledijo faze življenja v sledečem redu: rojstvo, otroštvo, izobraževanje, delo, družina, upokožitev, smrt. V vsakem veljajo ustaljena pravila in težave, seveda pa obstajajo določene variacije.

Ule, 2000b). Tveganje je tudi pri izbiranju življenjskega poteka nenehno prisotno in ravno napake nas silijo k ponovnim začetkom. Vsakodnevno smo postavljeni pred majhne ali velike odločitve. Možnost spremembe obstaja, vendar nosi za sabo celo vrsto pozitivnih ali negativnih posledic, s katerimi se moramo soočiti. To so tveganja, ki jih moramo enostavno sprejeti. Svoboda pri izbiri prinaša svoje pozitivne in posledično tudi negativne plati.

»Spremembe v življenjskih potekih so posledica predhodnih sprememb v temeljnih institucijah življenjskega poteka: v izobraževalnih poteh, načinu dela in zaposlitvi, pri sprejemanju vzorcev družinskega in partnerskega življenja, v odnosu med spoloma /.../« (Ule, Kuhar, 2003: 19). Pomembni prehodi postajajo bolj nepredvidljivi in tako onemogočajo popolno načrtovanje prihodnosti. Socialni in ekonomski statusi še naprej določajo prehode, vendar je njihovo delovanje manj transparentno. Ravno zaradi tega postajajo kulturne diskontinuitete vse bolj pomembne za večino ljudi. Hagestad ugotavlja štiri tipe diskontinuitet v življenjskem poteku: *strukturna diskontinuiteta* (neusklajenost vstopov/izstopov v življenjsko dobo); *kulturna diskontinuiteta* (spremembe v normah in vrednotah); *biografska diskontinuiteta* (neurejena življenjska kariera posameznikov); *avtobiografska diskontinuiteta* (težave pri doživljanju lastne življenjske kontinuitete) (Hagestad v Ule, Kuhar, 2003: 19).

Raznovrstnost življenjskih potekov je vidna tudi na področju intimnih razmerij. Posameznik naj bi se sam odločil, kako in s kom bo živel. Novim definicijam prej samoumevnih oblik družinskega življenja sledi pluralnost oblik le-tega, ki sili k nenehnemu redefiniranju. V primerjavi s predmodernim obdobjem najdemo danes veliko novih oblik partnerskega in družinskega življenja. Pri istospolno usmerjenih so značilni raznovrstni življenjski poteki, ki so do določene mere odvisni od družbenih pričakovanj. Švab in Kuhar (2004b) ugotavljata, da istospolno usmerjeni vstopajo v prve istospolne partnerske zveze pozneje kot heteroseksualna populacija. Vzroke za kasnejše vstopanje v partnerske zveze lahko iščemo v družbenih pritiskih, ki posameznika silijo, da oblikujejo najprej heteroseksualne zveze (ibid: 37) in šele nato homoseksualne zveze. Kot razlog za kasnejše vstopanje v partnerske zveze moramo upoštevati še vedno visoko stopnjo homofobije in s tem povezanega strahu pred stigmatizacijo ter heteronormativnostjo družbe, kar povzroča, da potrebujejo geji in lezbijke več časa za oblikovanje in razkritje istospolne identitete. Pomembno je omeniti tudi omejenost izbire pri spoznavanju potencialnih partnerjev. Vendar geji in lezbijke ne predstavljajo homogene družbene skupine, saj se življenjski poteki gejev in lezbijk zelo razlikujejo tudi med seboj. Zaradi družbenih pritiskov k heteroseksualnosti, marsikdo v

življenju na primer prej vstopi v heteroseksualno zvezo in šele v nadaljevanju življenjskega poteka v istospolno partnersko zvezo. Najopaznejše razlike obstajajo med generacijami, saj je okolje nekoliko bolj tolerantno kot pred desetletji, kar pomeni, da se mladi istospolno usmerjeni razkrijejo precej prej v svojem življenjskem poteku, kot starejši⁹.

2.2.5. Spremenjene vloge spolov

Spolne vloge so družbeno konstruirane na podlagi značilnosti, ki jih spolu pripisujemo zaradi bioloških značilnosti. Pomembno je razlikovati med biološkim in družbenim spolom, predvsem zaradi tega, ker veliko razlik, ki obstajajo med moškim in žensko, niso biološkega, ampak družbenega izvora. S tem ko definiramo dve kategoriji, izključimo možnost obstoja tretje kategorije spola – »družbenospolno mešane« (Devor v Kuhar, 2001). Proces spreminjanja vlog spolov pomeni, da postajajo družbene značilnosti spola pluralne, tekoče, da postajajo meje med moškostjo in ženskostjo v povezavi z biološkim spolom vse bolj zabrisane. Gre za proces, ki v končni konsekvenci vodi v to, da heteroseksualnost ne bo več edina »normativa«, in bo istospolnost postala bolj prepoznavna. Brisanje meja med vlogami spolov smo opazili tudi pri istospolno usmerjenih, kjer vloge niso porazdeljene po vzorcu klasično heteroseksualne delitve na moške in ženske vloge.

»/.../ V istospolni partnerski zvezi sta dva istega spola, kar pomeni tudi družbenega spola. /.../ Če sta v zvezi dva moška, sta podobno socializirana in nekako sta si bližje na »valovni« dolžini, lahko se boljše in hitreje spoznata kot v heteroseksualnem svetu. V hetero svetu je prisotnih še veliko dejavnikov, ki ločujejo spole, kot na primer, ko greš na zmenek, se ne postavi vprašanje kdo bo vozil, kdo plačal, saj je logično, da bo on to naredil. Tukaj pa sta dva fanta, in tovrstna vprašanja ostajajo odprta.« (Jernej, 24)

Tradicionalne spolne vloge v istospolnih partnerstvih se izgubijo oziroma redefinirajo. V zvezo vstopata dve osebi, ki sta glede spolnih vlog bolj ali manj enako socializirani, in posledično delitev spolnih vlog po družbeno predpisanih »normah« nima osnove, na kateri bi se gradila.

⁹ Švab in Kuhar (2004b) ugotavljata, da mlajši istospolno usmerjeni (od 16 do 20 let) vstopajo v prvo istospolno partnersko zvezo med 16 in 17 letom, v najstarejši skupini (41 let in več) pa je povprečna starost vstopa v istospolno partnersko zvezo 27 let.

»Pri nama ne gre za razdelitev na moško in žensko vlogo. Najin odnos je enakovredno zasnovan tako v vsakdanjem življenju kot v spolnosti. Mislim, da je zelo pomembno, da imava veliko skupnih interesov, da veliko stvari počneva skupaj. /.../ Vedno sem mislila, da igranje vlog v lezbičnih parih sodi nekako v preteklost. /.../ Mislim, da na zahodu tega ni več; morda gre za neko karikiranje tradicionalnih vlog, to je pa že druga zgodba. /.../ Menim, da je igranje vlog vsaj delno posledica neozaveščenosti, saj me spominja na posnemanje tradicionalno heteroseksualnih vlog. Mogoče gre za neko podzavestno željo, da se prek posnemanja vlog izkazuje neko normalnost.« (Anja, 31 v Tratnik in Segan, 1995: 139)

Vendar pa obstajajo tudi izjeme, kjer so vloge spolov v istospolnih partnerskih zvezah razdeljene na »moške« in »ženske«.

»...najini vlogi sta nekako razdeljeni. Jaz recimo bolj skrbim za denar. No, kar pa se tiče kuhanja in pospravljanja, tu sva povsem enakopravni. Najin odnos, kar se tiče moškosti in ženskosti, je nekako v razmerju 70:30. /.../ Vem, da so lezbični pari zelo različni, saj se pri nekaterih sploh ne da ugotoviti, katera je bolj moška oziroma ženska. Pri nama je to že bolj določeno. Ne vem, meni se je zdelo, da mora biti ena bolj moška, druga bolj ženska, da pašeta skupaj.« (Klavdija, 22 v Tratnik in Segan, 1995: 148)

Spremembe pri delitvi vlog spolov se pojavljajo tudi pri heteroseksualnih parih. Opazni so premiki pri delitvi dela, kjer delo ni več spolno označeno, kot je bilo v preteklosti. Primerjava delitve dela pri istospolnih in heteroseksualnih je potemtakem relativna, ker se tudi pri heteroseksualnih razmerjih vloge, pripisane na osnovi spola, redefinirajo in se brišejo meje med »moškimi« in »ženskimi« deli.

3. Intimna razmerja v odsevu novega čustvenega reda

»Pozna modernost je obdobje intimnosti, ker je obdobje tolerance in modernizacije. Nič več ne obstaja samo ena referenca in enoten način obnašanja.« (Bawun - Legros, 2002: 2)

Ko govorimo o intimnih odnosih oziroma razmerjih, najprej pomislimo na odnose, ki so zasnovani na temelju spolne ljubezni (Ule, 2000b), a vendarle lahko pod tem pojmom zaobjamemo veliko več kot le partnerski odnos. Intimni odnosi so posebno intenzivna oblika medosebnih odnosov, med katere nedvomno sodijo tudi odnosi med starši in otroci, prijateljski odnosi, odnosi znotraj sorodstvenih vezi in še bi lahko naštevali. Vse te oblike intimnih odnosov so bile podvržene intenzivnim spremembam, ki jih je prinesla pozna modernost.

V pozni modernosti se začne družinsko življenje intimizirati, kar je tesno prepleteno z ostalimi spremembami, ki se v tem obdobju vršijo v posameznikovem življenju. Sieder (1998) piše, da sta:

»...izguba in premik funkcije družine privedla do individualizacije delovanja zakona in družine, do intimizacije in pedagogizacije odnosa med starši in otroci in do intimizacije odnosov med moškim in žensko v zakonu in zakonu podobnih razmerjih. Erotizacija para v trajni ljubezenski par je ob spreminjajoči se naravi ljubezni okrepila obojestranske zahteve partnerjev po višji, četudi bolj negotovi ravni razmerja.« (ibid: 276)

Intenzivna individualizacija, izbirnost življenjskih poti, težnja po redefiniranju razmerja med spoloma, ženska in seksualna revolucija, spremenjen pomen zasebnosti ter spremembe znotraj intimnosti so premiki, ki so močno vplivali na položaj intimnosti znotraj razmerja in družine. Prvi korak k intimizaciji je zmanjševanje vpliva družbe pri izbiri partnerja, kar dovoljuje razvoj individualiziranega in personaliziranega partnerskega razmerja. Sčasoma se tudi družbeni normativi umaknejo in izbira partnerja postane skorajda popolnoma svobodna odločitev posameznika. Romantična ljubezen načenja pragmatičnost in racionalnost predhodnih družinskih oblik, kjer je bil skupni cilj večinoma zagotovitev preživetja, doma in

statusa. Intimnost postavi v središče odnosa drugačne vrednote, zahteva čustveno varnost, srečno spolnost in ljubeč medsebojni odnos (ibid).

Intimni odnosi znotraj družinskega razmerja postanejo sami sebi namen. Nova intimnost vpliva na odnos med partnerjema kot tudi na odnos med starši in otroci ter ostalimi sorodniki. »Ljubiti, skrbeti in deliti so dimenzije intimnosti, ki so skozi čas dobivale različne pomene. To, kar ljudje potrebujemo, čutimo, pričakujemo, se nenehno spreminja pod vplivom zgodovinskega in kulturnega konteksta« (Jamieson, 1998: 9). Od preteklosti do danes so se intimni odnosi tako spremenili, da do določene mere lahko govorimo celo o osvoboditvi intimnega odnosa. Čas, v katerem se lahko sami odločamo o svojih potrebah in željah, je prinesel nova nasprotja, ustvaril nove ideale, katerim sledimo. Možnost izbire in ustvarjanja lastnega življenjskega poteka so popestrile nekdanje enobarvne oblike vsakdanjega življenja. Izbirnost prinaša za sabo nove možnosti in oblike družinskega in partnerskega življenja; ne samo, da jih ustvarja, omogoča tudi njihovo preživetje.

Ker nas znotraj sprememb na področju intimnosti najbolj zanimajo spremembe pri istospolnih partnerskih zvezah, se bomo v nadaljevanju osredotočili predvsem na to dimenzijo intimnosti. Nenazadnje svoboda pri izbiranju partnerjev, ki jo danes razumemo kot samoumevno, velja za vse ljudi, ne glede na spolno usmerjenost. V nadaljevanju bomo analizirali nove trende znotraj intimnih razmerij, ki veljajo tako za heteroseksualne kot tudi za istospolne partnerske zveze. Pri tem bomo dali največji poudarek čistemu razmerju, ki je po Giddensovem mnenju tista značilnost intimnosti, h kateri naj bi težila vsa partnerska razmerja. Istospolne partnerske zveze naj bi se najbolj približevale čisti obliki le-tega. Najprej se bomo ustavili pri osnovnih značilnostih čistega razmerja, plastične seksualnosti, sotočne ljubezni in pojava demokracije znotraj odnosa, ki jih Giddens definira kot nove značilnosti partnerskih razmerij. Nato pa se bomo usmerili na pluralizacijo družinskih oblik, kjer bomo večji poudarek namenili »alternativnim« družinskim oblikam in znotraj le-teh istospolnim partnerskim zvezam in družinam. Naš namen je iskanje stičnih in razhajajočih točk med čistim razmerjem in istospolnimi partnerskimi zvezami, zato se bomo s podrobnimi značilnostmi čistega razmerja srečali v delu, kjer bomo vzeli pod drobnogled istospolna partnerska razmerja. Analiza značilnosti čistega razmerja se opira predvsem na izsledke iz empirične raziskave, ki smo jo izvedli v ta namen.

3.1. Novi trendi v intimnih razmerjih

Intimnost ni postala pomembna samo za življenje vsakdanjih ljudi, ampak je začela zanimati tudi znanstvene kroge, ki so ji v zadnjem desetletju namenili veliko pozornosti. Analize intimnosti so ustvarile celo vrsto teoretskih konceptov, ki so večinoma odraz dejanskega družbenega stanja. Švab (2001) tako piše, »da zanimanje za intimnost znotraj znanstvenih diskurzov kaže, da tudi v realnosti vsakdanjega življenja prihaja do artikularizacije intimnosti oziroma do intenziviranja njenih pomenov« (ibid: 155). Novim izzivom se izpostavljata tudi družinsko življenje in partnerstvo, ki se v pozni modernosti oblikuje okoli novih pomenov osebnih odnosov in intimnosti. Giddens meni, da ne gre samo za spreminjanje intimnosti, ampak celo za njeno ustvarjanje. Pri »novi intimnosti« postaja emocionalna komunikacija med partnerji bistvena za vzdrževanje odnosov v razmerju (bodisi med partnerji bodisi med prijatelji, starši in otroci) (Giddens, Pierson, 1999: 119).

Narava intimnih odnosov se nedvomno spreminja, vodijo jo druga načela, ki v središče postavljajo drugačne potrebe kot v tradicionalnih družbah. Spreminjanje intimnosti je intenziven in radikalen proces, povezan s povečanjem osebne avtonomije, z možnostjo ustvarjanja lastnih biografskih zgodb (Beck) in življenjskih stilov, spremenjenim pomenom zasebnosti. Zasebnost dobiva drugačne razsežnosti in se začne spreminjati »od znotraj« (Rener, 2002: 86). Giddens trdi, da smo priča generičnemu prestrukturiranju zasebnosti, v kateri dobi osrednjo vlogo nova oblika intimnih odnosov, to je »čisto razmerje« (Giddens, 2000).

3.1.1. Čisto razmerje

Intimno življenje dobi značaj odprtega projekta, ki ustvarja nove zahteve posameznikov in posledično prinaša nove konflikte. Medosebni odnosi se temeljito preoblikujejo, s čimer nas vključijo v »vsakdanji družbeni eksperiment« (Giddens, 2000: 14). Prisiljeni smo, da nenehno eksperimentiramo z odnosi in smo aktivni, iščemo nove načine čustvene in intimne zadovoljitve, zase in za tiste, ki so v odnosu z nami. Glavna značilnost intimnosti v pozno modernih okoljih je možnost, ki jo imamo ljudje, da pri izpostavljanju odnosov izbiramo iz množice drugih posameznikov. Imamo možnost izbire in naša intimna razmerja so vedno manj družbeno določena. Vendar možnost izbire predstavlja grožnjo za tistega, ki ne vlaga

dovolj v razmerje oziroma odnos. Nova družbena situacija in nastale okoliščine omogočajo pojav nove oblike intimnega odnosa, imenovane čisto razmerje. To razmerje se »nanaša na situacijo, kjer dva stopata v družabni stik zaradi stika samega, zaradi tistega, kar lahko vsaka oseba dobi iz daljšega druženja z drugo osebo; in ki traja le, če obe strani menita, da je obojestransko zadovoljivo« (ibid:64).

Najbolj prepoznavna lastnost čistega razmerja je, da partnerja načeloma zvezo končata kadarkoli, kar vnaša v razmerje veliko mero negotovosti. Na tej točki se s to trditvijo strinjamo samo do določene mere, saj čisto razmerje velja na ravni intimnega razmerja, ne pa na ravni njegove umeščenosti v družbo. Dokler se razmerje nanaša le na partnerja, se zveza teoretično lahko konča v kateremkoli trenutku, vendar je navadno vpletenih še več dejavnikov, npr. otroci. Odnosi so res postali bolj fleksibilni in odprti, s tem pa tudi bolj krhki in ranljivi. Giddens (2000) opozarja na tri vrste protislovij, ki se pojavljajo v čistih razmerjih, osnovanih na odkriti intimnosti: zavezanost, zaupanje in odvisnost oziroma soodvisnost¹⁰.

Čisto razmerje se ne omejuje samo na zakonsko zvezo niti ne samo na heteroseksualne odnose, ampak velja za vse vrste intimnih partnerskih razmerij. Je močna tendenca na poti k odnosu, ki temelji prej na čustveni komunikaciji kot na institucionalno predpostavljenih spolnih vlogah. To so odnosi med moškim in žensko, med istospolnimi partnerji, med prijatelji, včasih tudi med starši in otroci. Vendar ne smemo pozabiti, da je koncept čistega razmerja predstavljen v svoji idealnotipski obliki. Odnosi so si tako raznoliki in jih ne moremo enostavno posploševati, niti primerjati med seboj (Giddens, Pierson, 1999: 124 – 125).

Giddens naslanja svojo tezo na dejstva, ki so v tem trenutku na področju intimnosti značilna in prisotna v družbi. Čisto razmerje pojasnjuje z zmanjševanjem števila porok in pomena zakonske zveze sploh, z večanjem števila razvez, s pluralizacijo in fleksibilizacijo zasebnosti, družinskega in skupnega življenja ter odmika od tradicionalne družine. Romantična ljubezen nastavi priložnost za razvoj intimnosti znotraj razmerij in je tako rekoč ključna pri razvoju

¹⁰ *Zavezanost* pomeni, da razvije posameznik/ca s partnerjem/ko skupno zgodovino, in da zna dajati sebe drugemu. Razmerje ima možnost trajnega preživetja, če se mu zavežeta oba partnerja. *Zaupanje* v čistem razmerju nima podpore od zunaj, ampak se mora razviti na temelju intimnosti. Intimnost pomeni, da posameznik odkrije čustva drugemu in upa in zaupa v vzajemnost z druge strani. *Odvisnost oz. soodvisnost* je vprašanje nenehnega iskanja ravnovesja med avtonomijo in odvisnostjo (ibid).

čistega razmerja, saj je njen prodor v zakonsko življenje omogočil oblikovanje in razvoj te posebne oblike intimnosti. V kontekstu sodobnih trendov se pomen romantične ljubezni lomi prav pod tistimi oblikami, katerim je sama omogočila razvoj.

Jamieson (1998) v analizi spremenjenih oblik intimnega življenja ugotavlja, da »odprta« intimnost (čisto razmerje) pojasni le del fenomena, saj je le eden izmed načinov življenja. Predvsem pa je pomembno, da so intimni odnosi v veliki meri še vedno hierarhični. Spolne razlike še vedno ostajajo in niso prisotne samo v odnosu med partnerji, ampak tudi pri ostalih odnosih. Giddens pri razlagi čistega razmerja ne izpostavi ravno prisotnosti družbene hierarhizacije, ki je še prisotna med spoloma pri delitvi spolnih vlog, v razmerju med heteroseksualno in istospolno usmerjenimi. Načeloma posamezniki lahko stopajo v zveze po lastni volji, vendar nikoli popolnoma neodvisno od družbenega vpliva.

3.1.2. Plastična seksualnost kot predpogoj spolne revolucije

Ko začnejo padati tabuji o spolnosti in se začne svobodno govoriti (in razmišljati) naglas o spolnosti brez poroke, kontracepciji in abortusu, lahko začnemo govoriti o rojstvu plastične seksualnosti. Plastična oziroma detradicionalizirana seksualnost v prvi vrsti pomeni osvoboditev seksualnosti (predvsem ženske) od starodavne povezanosti z reprodukcijo, sorodstvom, generacijami. Spolnost postane prvič v zgodovini lastnost posameznikov in medsebojnih dogovorov. V pozni modernosti doseže spolnost svoj razlog in namen – postane razsrediščena in detradicionalizirana. Kontracepcija ne pripomore samo k temu, da se zmanjša možnost zanositve, ampak tudi k temu, da ženske začnejo uživati v spolnosti. Spolnost se pojavi kot del progresivne diferenciacije seksa od potreb reprodukcije. Oploditev lahko umetno zaviramo in tudi povzročimo, kar pomeni, da sta lahko spolnost in reprodukcija popolnoma ločeni in neodvisni kategoriji. Razni strahovi, ki so stoletja prežali nad spolnostjo, so se umaknili oziroma so bili pregnani, in tako dovolili, da postane spolnost stvar zase, avtonomna kategorija (Giddens, 2000).

Plastična seksualnost je nastavila temelje, na katerih se je lahko razvila seksualna revolucija. Seksualna revolucija poleg tega, da je spolno nevtralni napredek v spolni permisivnosti, vključuje še dva zelo pomembna elementa. Prvi je ta, da si plastična seksualnost pridržuje

pravico do svobode od splošno ustvarjenega mnenja, kaj je dobro in zaželeno; drugi element pa je revolucija v avtonomiji ženske seksualnosti. Avtonomija gre do te mere, da so ženske našle zadovoljitev v spolnosti na način, ki ni narekovan s strani moških. Seksualna revolucija je poleg tega zelo pomembna zaradi razcveta moške in ženske homoseksualnosti in njenega vpliva na spolno svobodomiselnost, ki so jo izražala in promovirala družbena gibanja v šestdesetih.

Še vedno se zdi, da je heteroseksualna zakonska zveza ohranila osrednji »ideološki« položaj v družbi. Pa vendarle so plastična seksualnost, seksualna revolucija in razvoj čistega razmerja pustili globoke sledove v heteroseksualni zakonski zvezi, saj so močno spodkopali njene temelje. Heteroseksualna zakonska zveza je samo en izmed možnih življenjskih slogov.

3.1.3. Romantična ljubezen vs. sotočna ljubezen

Sotočna ljubezen je popolno nasprotje romantični ljubezni, kljub temu, da slednja prvo do neke mere omogoča in vpelje. Romantična ljubezen v pozni modernosti izgubi mističen položaj v razmerju, ki ga je bila deležna v preteklosti. Sedaj je del vsakdanjega življenja in njeni ideali se lomijo pod pritiskom ženske spolne emancipacije in avtonomije. Nenehno prihaja v nasprotje z novimi oblikami intimnosti in ostro nasprotuje pluralnim oblikam intimnega življenja, saj je njena bistvena predpostavka, da je ljubezen pristna le, če je »ena in edina za vse večne čase«. Romantična ljubezen, o kateri govorimo danes, ni enaka spolni ljubezni, *amour passion*, izpred nekaj stoletij. Ljubezen v smislu spolne strasti se je združila s predanostjo, občudovanjem drugega, kar se pojavlja v vseh družbah (Giddens, Pierson, 1999: 137).

Sotočno ljubezen (confluent love) lahko označimo kot obliko strastne ljubezni, saj se v marsikaterem elementu skladata in predstavljata nasprotje romantični ljubezni. V nasprotju z romantičnim projektiranjem vezanosti med partnerjema, zahteva sotočna ljubezen odpiranje enega drugemu. Če se partnerja odpirata in razkrivata drug drugemu, se tudi odnos razvija v drugačne razsežnosti, se poglobi in intimizira. Sotočna ljubezen predstavlja vzajemnost na čustvenem področju; bolj kot se posameznika dajeta drug drugemu in se odpirata, bolj je njun odnos bliže čistemu odnosu. Intimnost je v sotočni ljubezni postavljena na prvo mesto, rodi se

pred ljubeznijo, kar je v nasprotju z romantičnim pojavom, ki predvideva najprej nastanek ljubezenskega čustva, ki je osnova za nadaljnje intimno življenje.

Giddens poudarja pomembno značilnost, ki sotočno ljubezen dodatno oddalji od romantične ljubezni in jo približa čistemu razmerju. Sotočna ljubezen se ne navezuje samo na heteroseksualna razmerja; predstave o romantični ljubezni, se tako razširijo na homoseksualno ljubezen. Romantična ljubezen je hierarhična v odnosu med spoloma. Sotočna ljubezen je egalitarna za vsa partnerska razmerja, aktivna, in okoli nje se moramo vedno pogajati, če želimo, da se odnos razvija.

Sotočna ljubezen je dejavna, odvisna, nestabilna, hitro minljiva, neracionalna, začarana in potemtakem tudi neprimeren temelj za zakonsko zvezo. Predstavlja nenehen proces učenja in razbiranja drugega v čustvenem in spolnem smislu. Po drugi strani pa je veliko bolj aktivna in odpira odnos, daje posebno mesto spolnosti in jo poveže z ljubeznijo, postavlja nove izzive akterjem v odnosu. Sotočna ljubezen nas brezpogojno posrka in posameznika začasno izkorenini iz vsakdanjega življenja, pripravi k sprejemanju radikalnih odločitev in žrtev. Romantična ljubezen je bolj pasivne narave, vedno v iskanju in čakanju potrditve. Predpostavljena je kot trajna zveza, ki jo žene naprej ljubezen, v kateri se partnerja občudujeta, spoštujeta in idealizirata (Giddens, 2000).

Pomen romantične ljubezni se zmanjšuje tako pri heteroseksualnih kot pri homoseksualnih parih, kjer vzrok za sklenitev partnerske zveze največkrat niso romantični razlogi. Upadanje pomena romantične ljubezni in intimnosti je po Giddensovem mnenju del preobrazbe intimnosti. Zmanjšan pomen romantičnih aspektov se pokaže tudi pri istospolnih partnerskih zvezah, saj se izkaže, da so pragmatični razlogi za sklepanje istospolne partnerske zveze veliko bolj pomembni in prisotni kot romantični razlogi (Švab, Kuhar, 2004a). To lahko tudi potrdimo s sledečo izjavo:

»Ne vem, če si s poroko zagotoviš trajnost. Jaz bi ta korak naredil zaradi praktičnih vidikov, ne pa zaradi tega, ker bi si s poroko apriori zagotovil trajnost.« (Jernej, 24)

Romantična ljubezen ne zagotavlja nujno trajnosti, zakonska zveza pa prinaša določene pravice in dolžnosti, ki olajšajo življenje v partnerski skupnosti.

3.1.4. Razmerje kot demokracija

Čisto razmerje in ostale nove forme intimnega življenja obljublajo in tudi ustvarjajo spremembe v odnosih. Nova intimnost obljublja demokracijo znotraj odnosa, katere strukturni vir je čisto razmerje, ki demokracijo ne prinaša samo na področje med spolnimi partnerji, ampak jo razširja tudi na vse ostale intimne odnose. Demokratizacija zasebnosti je resnično bistvena sprememba, saj je to obdobje, ko »moški, ženske in otroci prvič v zgodovini stopajo v razmerja kot v načelu enaki subjekti« (Rener, 2002: 87).

Kako lahko politični koncept demokracije prenesemo na področje intimnosti? Giddens vidi zelo enostavno povezavo in meni, da intimnost močno sledi načelom politične demokracije. Demokracija namreč pomeni spoznanje, da smo vsi ljudje enakopravni: imamo enako pravico do glasovanja, komuniciranja in izražanja mnenj. Če primerjamo norme formalne demokracije in dobrega partnerskega odnosa ugotovimo, da so zelo podobne in povezane, saj odnos, ki ga obravnavamo kot dober, omogoča enakost in avtonomijo vseh vpletenih. Intervjuji so pokazali, da v istospolnih razmerjih lahko najdemo takšne principe.

*»/.../ vse je dogovorjeno, vse se zmeni in se išče konsenz. /.../ Tvoje želje niso vedno uresničene, ampak so izražene, partner jih je slišal in jih upošteva kolikor je mogoče.«
(Jernej, 24)*

Osrednje mesto tako v zasebnem razmerju kot tudi v javnem življenju ima nedvomno komunikacija. Komuniciranje pomeni sposobnost odpiranja in razpravljanja, ko je to potrebno za odnos.

»Pri skupnih odločitvah se midve veliko pogovarjava /.../. Sicer se je že zgodilo, da je katera naredila po svoje. /.../ Vendar, če se le da, se raje pogovoriva. Kot sem že dejala, najin odnos temelji na komunikaciji /.../.« (Vanja, 30)

Če v razmerju ni dovolj prostora namenjenega komunikaciji in skupnim pogovorom, se le-to kmalu prevesi v strukturo navade. V demokratičnem političnem sistemu teoretično lahko zamenjamo vladarja, tako kot lahko v demokratičnem intimnem razmerju zamenjamo partnerja (razveza ali ločitev). (Giddens, Pierson, 1999: 125-127)

Čisto razmerje je utemeljeno na pariteti vpletenih subjektov, zaradi česar so intimna razmerja prvič v zgodovini človeštva »razmerja enakih«, kjer so pravila igre demokratično postavljena

in izkušana (Rener, 2002: 87). Giddens meni, da je demokratizacija intimnega življenja manj viden proces predvsem zaradi tega, ker poteka za t.i. štirimi stenami, vendar poseže zelo globoko v odnose. Mogoče je manj viden, ker so pri vzpostavljanju te vrste demokracije imele ženske glavno vlogo, saj je spolna emancipacija tudi ena izmed poti do demokratizacije. Demokratizacija se odraža v dobro vseh akterjev v intimnih odnosih – žensk, moških, otrok...

Demokracija pa ni odvisna samo od premoči enega od partnerjev v odnosu, ampak tudi od podredljivosti in pasivnosti drugega. Če si mnenja nasprotujejo, zmaga tisto, ki poda »boljši argument«. Bistvo čistega razmerja predstavlja trditev, da »morajo biti posamezniki dejavni pri določanju pogojev za medsebojno povezovanje« (Giddens, 2000: 191).

3.2. Pluralizacija družinskih in partnerskih oblik

V zadnjih štiridesetih letih prejšnjega stoletja se je število ljudi, ki ne živijo več v hetroseksualnih nuklearnih družinah in partnerskih zvezah, povečalo. »Sedaj je družina drugačna, izpogajana, multipla, alternativna, z novimi razlogi za prekinitve in ponovna vezanja« (Beck, Beck-Gernsheim, 1999: 2). V prvi vrsti moramo opozoriti na to, da je družbena situacija pri tem zelo pomembna, in ko govorimo o pojavu novih družinskih oblik in intimnih razmerij, mislimo predvsem na t.i. "zahodni svet", kjer obstajajo (ekonomske in družbene) okoliščine, ki dovoljujejo razvoj raznovrstnih oblik. Hitre in intenzivne spremembe, ki jih za seboj prinaša pozna modernost, silijo ljudi k vse večji samorefleksivnosti in pretehtanemu izbiranju oblike intimnega odnosa. Možnost ustvarjanja lastne identitete in samosvojih življenjskih stilov je predpogoj za razvoj svobodnega navezovanja in oblikovanja intimnih odnosov. Celoten premik v zavesti posameznikov se odraža v tem, da postane svet intimnosti prepleten s pogajanjem med akterji, vpletenimi v odnos.

Sodobne razprave o družini govorijo o dveh straneh družinskega življenja. Na eni strani je idealni tip družine, ki vsebuje vzajemnost, medsebojno odvisnost in elastičnost odnosov. Kljub temu, da se je ta tip družine skozi čas nedvomno radikalno spremenil, poziva k zaupanju, vzajemnem zapletanju, deljenim odgovornostim, ki so pomembne za življenje v skupnosti. Idealni sliki družine se zoperstavi iskanje avtonomije, ki je predpogoj individualne

izpolnitve in produkt individualistične, hedonistične kulture. V vsakdanjosti se ta avtonomija odraža kot nenehno izogibanje vezanju in večnim obljubam (glej Weeks in drugi, 1999).

Upadanje družbenega pomena institucije zakonske zveze je eden izmed znanilcev novega čustvenega reda. Spremembe se odražajo znotraj zakonske zveze in nedvomno tudi v odnosu, ki ga ima družba do nje. De Rougemont (1999) govori o zatonu vrednot, ki so zakonski zvezi dajale značaj prisile¹¹, in iz katerih je le-ta črpala svojo moč in izrazna sredstva. Ločitve ter spremenjene in multiple družinske oblike so se pojavile posledično z daljšanjem življenjske dobe in s tem tudi zakonske zveze. Novi oviri, ki se pojavita na poti, sta trajnost in negotovost, saj daljšanje življenjske dobe zahteva nadaljevanje zakonske zveze skozi daljše časovno obdobje in skozi spremembe, ki se vršijo v okolju in pri posameznikih samih. V ospredje mora biti postavljena stalna in trajna usklajenost med partnerjema.

3.2.1. Alternativne oblike intimnega življenja

Sieder (1998) piše o tem, da tudi alternative običajni družini sčasoma postajajo vse bolj raznolike. Sistematično razlikuje med *alternativnimi družinskimi* oblikami in *nedružinskimi življenjskimi* oblikami. K prvim prišteva vsa gospodinjstva, ki se izrazito razlikujejo od običajne družine, in v kateri trajno živi vsaj en roditelj (biološki ali psihosocialni), skupaj z vsaj enim otrokom. To so enostarševske, samohranilske, krušne (dopolnjene), posvojiteljske družine, heterologne inseminacijske družine, družine dnevnih vozačev, življenjske skupnosti, stanovanjske skupnosti. Med nedružinske življenjske oblike Sieder prišteva ljudi, ki živijo sami (singles), zakone brez otrok, življenjske skupnosti brez otrok, razmerja med dvema v ločenih gospodinjstvih (living apart toghether), sukcesivne zakone (nadaljevani zakoni) po razvezi in brez otrok, istospolne pare v skupnem gospodinjstvu ali living apart toghether brez otrok ter stanovanjske skupnosti brez otrok. Že samo poimenovanje vseh družinskih oblik, ki

¹¹ De Rougemont (1999) govori o treh vrstah prisile: *svete prisile* (poroka kot obred postaja vedno manj cenjena; pari ne čutijo več potrebe po svetem blagoslovu svoje zveze), *družbene prisile* (izbira partnerja postane predmet posameznikove izbire. Iz tega lahko izpeljemo ugotovitev glede povečanega števila razvez, saj svoboda izbire v prvem krogu velja tudi za vsak naslednji krog) in *religiozne prisile* (religiozna obljuba je obljuba večne zvestobe in vdanosti, a obdobje negotovosti, v katerem smo se znašli, postavlja pod vprašaj trajnost zakonske zveze in večnih obljub).

odstopajo od klasične tradicionalne družine, kot alternativnih, izpostavlja in poudarja razliko in odmik ter alternative postavlja v drugačen položaj.

S pojavom novih alternativnih oblik so se te tudi legitimirale in sklenitev zakonske zveze je postala le ena izmed opcij. Ta je vedno redkejša, a po svojem kulturnem pomenu veliko bolj raznolika. Ni več le ritual prehoda med obdobji, ampak se pojavlja v vseh fazah življenjskega poteka. Spolnost se je liberalizirala okovja zakonske skupnosti, postala je »družbeno« dovoljena v predzakonski fazi kot tudi izven zakonske zveze. Skupno življenje pred sklenitvijo zakonske zveze se je uveljavilo najprej pri mladih, kasneje pa tudi pri ločenih in ovdovelih. Življenje v skupnem gospodinjstvu brez poročnega lista ni več tako obsojano in veliko ljudi jemlje to fazo kot pripravljalno obdobje za celo življenje. Tudi kohabitiranje se pojavlja v različnih oblikah in fazah življenja, izgleda kot da se ena alternativa drobi na različne alternative. Rahljati so se začele nekoč tako pomembne značilnosti in prepovedi, povezane z zakonsko zvezo.

Živimo v obdobju pluralizacije družinskega življenja (Švab, 2001), v obdobju, ko biološki odnosi ne določajo nujno sestavo družine. Možnost kontracepcije, tehnološko spremljane reprodukcije, umetna oploditev in številne druge možnosti in inovacije vključujejo v proces reprodukcije tudi neodvisne posameznike in omogočajo rojstvo otroka brez heteroseksualnega spolnega stika. Izbira je tista glavna determinanta, ki narekuje obliko partnerstev in družine. Prosta izbira dovoljuje, da si izberemo življenjski način, ki nam najbolj ustreza – enostarševstvo, izbira fiktivnega sorodstva, kombinacija jedrnih družin. V pozni modernosti se nenehno srečujemo s t.i. »izbirnimi družinami«, ki na določen način nasprotujejo heteroseksualni jedrni družini, ki se ustvarja na podlagi prokreacije poročenega para. Izbirna družina se večinoma nanaša na istospolno usmerjene in se v določenih pogledih ne nanaša samo na partnerske zveze, ampak je lahko mišljena tudi kot nadomestna družina (prijatelji) pred oblikovanjem prave istospolne družine. Z razmnoževanjem družinskih oblik je jedrna družina postopoma zapustila mesto »naravne« oblike družinskega življenja. Poleg tega pa se pojavi še dvom v to, da je jedrna družina edina možna oblika, ki najbolje zadovolji posameznikove potrebe, saj se je pokazalo, da ostale – alternativne – oblike družine omogočajo ravno tako zadovoljitev vseh potreb (glej Calhoun, 1997: 142 – 144).

Urek (2004) piše, da so lezbične in gejevske partnerske zveze in družine ena izmed tistih družinskih oblik, ki so pojmovane kot netradicionalne, nekonvencionalne, alternativne

oziroma izbirne družine, socialne družine, parastarševanje. Kot smo že omenili, to še bolj poudarja odmik od »norme« v heteronormativnem okolju in vodi v stigmatizacijo. Istospolna partnerstva in družine so tako prisiljene v nenehno dokazovanje normalnosti odnosov, nenehno prepričevanje družbe, »da jim gre dobro in da otroci niso v nevarnosti« (Urek, 2004).

Modernost in še bolj pozna modernost nemalokrat postavljata tradicionalne oblike življenja pod drobnogled in pod pritiskom novih okoliščin in sprememb se dvomi odražajo v nastajanju novih alternativ obstoječemu redu. Dvom v tradicijo se na družinskem področju odraža s pojavom alternativnih družinskih oblik, ki se razlikujejo po spolni usmerjenosti, razrednem sloju, rasi, etnični pripadnosti, življenjskem poteku, izbiri življenjskega sloga in podobnem (Weeks v Weeks in drugi, 1999b: 83). Vsaka alternativa družinski obliki je v času nastajanja in pojavljanja obsojana s strani večine, sčasoma pa postaja vse bolj sprejeta. Na drugi strani pa se pojavljajo določene oblike, ki so še vedno močno stigmatizirane. Skozi obdobje, ko so bile enostarševske družine stigmatizirane, smo prišli do te točke, da sta zakon in predvsem družba take družine priznala. Pojavljajo pa se nove oblike alternativnih družin, kot so v našem primeru istospolne družine, ki ostajajo stigmatizirane.

3.3. Istospolne partnerske zveze

V različnih kulturnih kontekstih obstaja različno razumevanje spolnih praks. Obstajajo družbene norme o tem, kaj je (ne)primerno, (ne)moralno, zdravo ali perverzno. V večini (predvsem zahodnih) družb ostaja heteroseksualnost izraz »primernega« spolnega vedenja. Kar odstopa od osrednje norme, spada v področje tabujev in prepovedi. Tako je istospolna usmerjenost do nedavnega bila zaprta v predalček tabuiziranih, prepovedanih tem. Kaj pa šele tema istospolnih partnerstev in družin. Stvari se zelo počasi spreminjajo, istospolno usmerjeni in njihove partnerske zveze počasi postajajo vse bolj sprejete v družbi. Problem pa se pojavi takrat, ko začnemo razmišljati o splošnem položaju istospolnosti v družbi. Weeks tako pravi, da so istospolno usmerjeni ljudje v družbi sprejeti, medtem ko je istospolnost kot pojav še vedno tabuiziran (glej Weeks, 2003). Tako tudi čutijo istospolni pari, ki se ravno zaradi tega omejeno razkrivajo v javnem svetu. V posameznih primerih, ko so naši prijatelji istospolno usmerjeni, jih sprejemamo takšne kot so, sprejemamo njihove partnerje. Ko pa se začne govoriti o pravicah celotne populacije istospolno usmerjenih, se situacija nekoliko obrne. Pojavi se strah, homofobija, da bi priznanje pravic lahko ogrozilo heteronormativni red.

»Ko je človek osebno vpleten, vedno drugače govori o tem. Razumeš, da je tvoj prijatelj gej, in pri tem ni nič narobe. Ko pa govorimo na družbeni ravni, se vse spremeni. Ljudje smo veliko bolj homofobični, kot se nam zdi. Imel sem prijatelja, ki je vse razumel, in sva se veliko pogovarjala o tem. Dokler je šlo za mene, je bilo vse v redu in sem mu vse lahko govoril, ko pa je šlo za nekoga drugega, je bil čisto netoleranten, tako da mi je bilo čudno, kako je lahko do mene toleranten, do drugih pa ne.« (Jernej, 24)

Imeti kontrolo nad situacijo in izbiranjem kdaj, kje in s kom bomo imeli intimne odnose, nam da močan občutek, da resnično živimo svojo intimnost (glej Bernadette Bawin – Legros, 2002). S to trditvijo se strinjamo le do določene mere, saj je družba, kot smo že omenili, v primerjavi s preteklostjo bolj tolerantna do različnosti, neenakosti, vendar kljub temu predsodki še vedno ostajajo.

»Lahko pa bi rekli, da je v Zahodnih družbah tolerantnost do istospolnih nekako v modi, postavlja se kot družbeni ideal. Strpnost postaja modna. Ni dovolj, da nekoga toleriramo oziroma ga dopuščamo, moramo ga tudi sprejemati.« (Miha Lobnik v Polnočnem klubu¹²)

Homoseksualnost ni pojav današnje dobe, saj sami dobro vemo, da se je o tem veliko pisalo že v zgodovini. Večinoma se je pisalo o moški seksualnosti, pri čemer je pomembno omeniti, da so bila to večinoma seksualna srečanja in najverjetneje ne trajnejše zveze. Ženska homoseksualnost se v primerjavi z moško v javnih razpravah pojavlja relativno. Glavni razlog je tudi neupoštevanje ženske seksualnosti nasploh; posledično, če so ženske aseksualna bitja, ne more obstajati niti ženska homoseksualnost.

Možnosti za življenje v odprti istospolni zvezi ali skupnosti so se spremenile s pojavom novih prostorov vsakdanjega življenja in z razvojem kompleksnih kulturnih vzorcev (Weeks in drugi, 1999b). Tako so istospolne partnerske zveze postale neizogibno dejstvo in ena izmed številnih alternativ sodobni jedrni družini. V prejšnjem stoletju beležimo nenehno rast odkritih istospolnih partnerskih zvez. Največ se jih je razkrilo v obdobju po seksualni revoluciji, ko se je začel proces sprejemanja istospolnosti kot načina življenja. Istospolna partnerska razmerja se pojavijo kot nov način življenja, alternativa v množici drugih alternativ (Roseneil, 1999). Videti je, kot da je v pozni modernosti izbira postala osrednja determinanta,

¹² Polnočni klub: »Usodna privlačnost«, RTV Slovenija. 21.5.2004.

ki definira sestavo družine, kar tudi pojasnjuje poimenovanje gejevskih in lezbičnih družin kot »družin izbire« (Calhoun, 1997).

Homoseksualni življenjski stili so velikokrat predstavljeni kot idealni primeri prizadevanja za avtonomijo od družinskega življenja. Predvsem zaradi klasičnih stereotipov o družini naj bi homoseksualnost živela izven družine in v nasprotju z načeli družinskega življenja. Beg od določenih norm ne pomeni zanikanje le-teh, ampak zahtevo po določeni ravni ekskluzivnosti in avtonomije, ki sta potrebni za ustvarjanje alternativ dominantnim družbenim institucijam (Adam, 2002). Vedno več istospolno usmerjenih moških in žensk živi v partnerskih zvezah in osnova življenja v istospolnem partnerstvu ni zavezanost na podlagi zakonske zveze, temveč zavezanost na podlagi medosebnega zaupanja in pripadnosti.

»Mislim, da so v odnosu pomembni odprtost, zaupanje, ljubezen in trdnost v odločitvah, ki jih sprejmeš. Pogovor pa je še najbolj pomemben.« (Vanja, 30)

V istospolnih partnerskih odnosih so prisotne tudi tradicionalne značilnosti heteroseksualnih partnerskih zvez (vzajemna pomoč, skrb in odgovornost v bolezni, delitev financ), vendar se te značilnosti izražajo na drugačen, včasih bolj poglobljen način (glej Giddens, 2001: 192-193).

»Midve sva se takoj od začetka pogovarjale in planirale za naprej. /.../ To niso bili samo zaljubljeni pogovori, ampak odkar sva se spoznale, sva se resno pogovarjale, kako naprej, kakšne cilje imava, tudi kar se tiče financ in ostalih stvari.« (Vanja, 30)

Stacy (2002) v zvezi s tem piše, da bi se lahko o določenih stvareh heteroseksualni pari kaj naučili, saj se je v raziskavah pokazalo, da so istospolni partnerji v nekaterih situacijah iznašli nove, bolj pozitivne načine reševanja konfliktnih situacij. Pri istospolno usmerjenih se velikokrat ustvarijo bolj odprte vezi in zveza temelji na odprtem odnosu in komunikaciji. Marsikdaj pa se ustvari poseben zakon, ki partnerja zavezuje med seboj:

»/.../ zelo veliko se pogovarjava in odločili sva se, da bova skupaj do konca življenja. In takrat, ko je največja kriza, se ena drugo opomniva: A se spomniš, kaj sva se odločile?« (Vanja, 30)

»/.../ ne verjamem, da bi se kregala, ker to ni ravno moj način reševanja konfliktov, ampak bi bila v taki situaciji bolj prisotna zadržana komunikacija.« (Jernej, 24)

Za raziskovanje družinskega življenja predstavljajo istospolne partnerske zveze zelo zanimivo iztočnico, predvsem zaradi izključenosti iz institucije zakonske zveze in njenih norm, kot na primer definiranja delitve tradicionalnih spolnih vlog, ki se jih v odnosu med istospolnimi partnerji ne da enostavno prenesti iz heteroseksualnega razmerja. Vloge se definirajo skozi razvijanje odnosa in glede na želje vključenih, saj se vloge ne prenašajo avtomatsko. Ravno zato morajo biti le-te konstruirane in izpogajane izven norm, ki vladajo v večini heteroseksualnih zvez. Sicer pa obstajajo pari, kjer se partnerja/ki z lahkoto dogovorita o delitvi vlog, odvisno od tega, kakšno vlogo bi radi »igrali«. Primer je aktivna moška (»butch«) in pasivna ženska (»femme«) vloga v lezbičnem odnosu¹³.

»O butch in femme sem izvedela iz lezbične literature, mislila sem, da v realnem življenju že ne more biti tako, saj je igranje dveh nasprotnih vlog za ženske nesmiselno. Potem sem le začela ugotavljati, da so taki pojavi prisotni v realnosti, čeprav ne vedno tako izraziti. Tega, da neka ženska razmišlja in postopa kot klasičen heteroseksualni moški, si nikdar nisem mogla predstavljati« (Mimi, 22 v Tratnik in Segan, 1995: 151).

Obstajajo pa tudi pari, ki delitve na bolj moško ali žensko vlogo ne poznajo:

»Pri naju tega [delitve na moško in žensko vlogo] ni. V enih stvareh sem jaz bolj moška, v drugih je ona. Tisto, kar ti je narava dala, se mora izražati. Vsaka ima pol moškega in pol ženskega elementa in mislim, da je sorazmerje kar v redu in bi ga morali vsi izražati tako, kot je dano /.../.« (Marta, 31)

Ko istospolni partnerji uporabljajo spolne kategorije, se ne nanašajo na tipično konvencionalen model oskrbovalec (earner) – gospodinja (houseworker), ampak se je izkazalo, da je delitev dela bolj uravnotežena med obema partnerjema. Delitev dela se razdeli na podlagi preferenc in ni nujno, da nekdo dela samo t.i. moška ali ženska dela.

»Vanja je bolj tehnični tip /.../. Sicer znam tudi jaz delati vse, a se ne poglobljam toliko v to. Jaz rajši pospravljam, sicer tudi ona, ampak mislim, da je vseeno malo razlike. Ta delitev je prišla popolnoma spontano. Jaz sem se na začetku trudila pokazati, da te stvari tudi znam, ampak potem sem jih raje prepustila njej.« (Marta, 31)

¹³ Od 40-ih do 60-ih let prejšnjega stoletja se je v delavskem razredu v ZDA pojavila lezbična subkultura, v kateri so bile ženske »butch« ali »femme«, s stilom oblačenja in vzorci obnašanja, ki so izgledali moško ali žensko (Faderman v Jamieson, 1998: 153). Za definiranje moških na tem kontinuumu se uporablja »queen« in »butch«.

Težnje k ustvarjanju intimnih skupnosti pri istospolnih partnerskih zvezah se odražajo v razvijanju posebnih vzorcev razmerij, pri katerih še vedno uporabljamo izraz »družina«, kar kaže, da se razvijajo nove forme vzajemnega zapletanja in podpiranja. Weeks, Donovan in Heaphy (1999a) poimenujejo to družinsko obliko »družina izbire«. Vedno več istospolnih partnerjev vzpostavlja sofisticirane družbene oblike z občutkom vpletenosti, varnosti in trajnosti, kar je običajno pripisano tradicionalni družini. Vendar so take »družine izbire« pomembne, ker pokažejo, da trajnost ne pripada samo tradiciji, ampak tudi alternativam. Družina mora dajati svojim članom občutek varnosti, sprejemanja, podpore, za to kar si in kar delaš. Če tega v svoji družini ne dobiš, lahko ta občutek ustvariš v lastni družini izbire, ki jo lahko sestavljajo tudi prijatelji. Za mnoge istospolno usmerjene je družina izbire postavljena kot rešitev pred nerazumevanjem družbe; je okolje, v katerem se lahko razvije močan občutek pripadnosti, in kjer je istospolna identiteta prosto izražena. Pri družinah izbire je pomembno poudariti, da lezbijke in geji pri ustvarjanju takšne oblike družine ne posnemajo heteroseksualnih družin in ne želijo zamenjati družino izbire za izvorno družino (Weeks in drugi, 1999a).

Pri gejevskih in lezbičnih partnerskih zvezah izstopajo predvsem tri značilnosti. Obstaja večja možnost enakosti med partnerjema, saj je glavi razlog neenakosti med heteroseksualnima partnerjema ravno v neenakosti spolnih vlog, ki je pri istospolnih partnerjih pogosto odsotna. Takšen odnos naj bi bil do določene mere osvobojen kulturnih in družbenih determinant. Druga značilnost je reflektivnost razmerja, kar pomeni pogajanje med partnerjema o notranjem delovanju razmerja. Vsaka odločitev je sprejeta na podlagi pogajanja, kar se na koncu izkaže kot osnova za enako delitev odgovornosti. Tretja značilnost je zavezanost, ki ne temelji na zakonski zvezi. Vzajemno zaupanje, premagovanje težav in emocionalno delo so znamenja dobre urejenosti istospolnih partnerskih zvez, poročajo nekateri avtorji (Weeks in drugi v Giddens, 2001: 192-193).

3.3.1. Čisto razmerje v istospolni partnerski zvezi

Giddens (2000) vidi istospolno usmerjene kot začetnike na področju zvez tudi zaradi tega, ker se moška gejevska kultura velikokrat asocira s promiskuiteto, kar prinaša dodaten negativen pečat istospolnosti. V realnosti večina istospolno usmerjenih ljudi obeh spolov ne zasleduje idealov pogostega menjavanja partnerjev oziroma partnerk.

»Po mojem mnenju si vsi na nek način želijo imeti partnerja. Tudi če so neke družbene ovire, so premostljive.« (Jernej, 24)

Kot smo ugotovili, se istospolne partnerske zveze približujejo čistemu razmerju zaradi odsotnosti vnaprej spolno določenih vlog. V istospolni partnerski zvezi ni določenih pravil obnašanja, ki veljajo za heteroseksualne zveze, zato so možnosti odprte. Včasih se zgodi, da nekatere istospolne partnerske zveze težijo k posnemanju heteroseksualnih zvez (glej Giddens, Pierson, 1999: 144-146). Pri primerjavi med heteroseksualnimi in istospolnimi partnerskimi zvezami veliko istospolno usmerjenih meni, da ni nobene bistvene razlike med tema dvema oblikama partnerstev. Razlika je le v družbi, ki na različne načine obravnava te oblike zvez.

»Za nekoga, ki živi v zvezi, ni pomembno, ali je ta heteroseksualna ali homoseksualna. Mislim, da je vse v ljubezni, in ni nobene razlike med zvezami.« (Mark, 25)

»Po mojem ni nobene hude razlike, razen diskriminacije in represije družbe, ki enim še vedno omejuje svobodno izražanje na ulici, ker mislijo, da so ves čas opazovani in da bodo zaradi tega diskriminirani ali izločeni iz družbe. V zasebnem življenju pa mislim, da ni nobene take razlike.« (Sara, 26)

Giddens jemlje kot primer čistega razmerja lezbična (in gejevska) razmerja, saj meni, da so ravno istospolno usmerjeni, pionirji v oblikovanju čistega razmerja in plastične seksualnosti pa tudi v procesu individualizacije in detradicionalizacije. Čeprav empirični podatki (tuji viri, Švab, Kuhar, 2004b), vključno z našimi poglobljenimi intervjuji, kažejo obstoj oziroma trend k čistim razmerjem v istospolnih partnerskih zvezah, pa menimo, da se šibka točka Giddensovega pojmovanja čistega razmerja pokaže, ko partnersko razmerje postavimo v širši družbeni kontekst. Razmerja so sama po sebi lahko osvobodjena tradicije, vendar ne obstajajo izven družbe. Istospolna partnerstva se, po Giddensovem mnenju, približujejo čistemu razmerju ravno zaradi tega, ker ne poznajo spolno določenih vlog. Lezbijke so načeloma odvrogle vse tradicionalne prepreke, vezane na družbeno vlogo spola, in so svoje zveze vzpostavile v prostovoljno, enakopravno in čustveno bogato zvezo brez pritiskov patriarhalnega sistema (glej Adam, 2002).

»Delitev dela pri gospodinjskih opravilih je prevečkrat stereotipno gledana, ker se vedno pojavlja mnenje, da nekdo opravlja gospodinjska dela in drugi »moška« dela.

Nama dvema so gospodinjska opravila popolnoma odveč /.../, počneva stvari, ker jih moreva. Oba sva dominantna in oba se podrejava.» (Mitja Blažič v Polnočnem klubu)

»Mislim, da nimava nekih ustaljenih navada ali delitev. Odvisno od tega, kako se kateri zljubi narediti kakšno stvar. Enkrat sem jaz princeska, drugič je ona.« (Sara, 26)

Sedaj se bomo posvetili osnovni strukturi čistega razmerja, ki smo jo do tega trenutka namenoma puščali ob strani. V nadaljevanju bomo koncept čistega razmerja analizirali z vidika istospolnih partnerskih zvez in njihovega intimnega odnosa. V idealnotipski obliki ima čisto razmerje več elementov (Giddens, 1991: 89 -98), po katerih želimo preveriti Giddensovo tezo na primeru istospolnih partnerskih zvez. Analizo naslanjamo na ugotovitve iz poglobljenih intervjujev.

To razmerje ni več povezano z zunanjimi razmerami družbenega ali ekonomskega sveta (je »prosto plavajoče«). Dober primer za to je zakonska zveza. Ta je bila v preteklosti pogodbeno, pogosto so jo spodbudili starši ali sorodniki, ne pa partnerja sama. Ta pogodba je bila močno pod vplivom ekonomskih okoliščin. Danes lahko govorimo o izkoreninjenju teh predhodnih zunanjih dejavnikov. Gre za fenomen, ki ga izvirno spremlja pojav romantične ljubezni kot osnovnega motiva za poroko. Zakonska (partnerska) zveza je vedno bolj razmerje, ki je nastalo in obstaja zaradi emotivnega zadovoljevanja, izvirajočega iz tesnih stikov z drugimi. Pri istospolno usmerjenih lahko opazimo dva načina izbiranja partnerja, ki zavisita od tega, kdaj pride do spoznanja lastne identitete in razkritja le-te. Kot smo že dejali, so istospolno usmerjeni zelo raznolika družbena skupina, razlike se kažejo v tem, do kakšne mere vplivajo družina, družba in zunanji dejavniki na samoizražanje posameznika. Veliko istospolno usmerjenih ima lahko v obdobju negotovosti in v procesu odkrivanja lastne spolne identitete heteroseksualne zveze, bodisi zaradi prikrivanja istospolne nagnjenosti bodisi zaradi osebne negotovosti glede spolne usmerjenosti, kar so potrdili tudi intervjuji.

»Pred tem sem imel heteroseksualne zveze, ampak nikoli resne. Imel sem jih samo zato, da so mi pomagale prikriti istospolno identiteto pred drugimi.« (Mark, 25)

»Preden sem se poročila, sem vedela, da sem drugačna, ampak sem mislila, da me bo minilo, nisem si upala priznati. /.../ Ko spoznavaš sam sebe, skušaš to skriti in prikriti, ampak slej ko prej, če si res istospolno usmerjen, pride to na dan.« (Marta, 31)

Drugi se svoje spolne usmerjenosti zavedajo dokaj zgodaj v razvoju identitete in se v drugačne zveze potemtakem niti ne spuščajo.

»To pa nikoli, ker sem se že zgodaj zavedal svoje usmeritve in ni šlo, se mi je zdelo narejeno pa še lagal bi samemu sebi in drugim.« (Jernej, 24)

Ko posameznik preide v drugo fazo, ko pride v ospredje lastna identiteta in uresničevanje lastnih želja, se zahteve zunanjih okoliščin umaknejo v ozadje.

»Zunanji razlogi te lahko ovirajo, da nimaš zveze ali da jo prekineš, samo v kolikor si sam nisi na jasnem. Če te homofobični izpadi toliko potrejo, je zaradi tega, ker se nisi popolnoma sprijaznil, da si gej ali lezbijka. Drugače pa, da bi te sama homofobična družba pripravila na prekinitev zveze, niti ne. Družina niti ne vpliva, ker če vidiš, da so starši proti, ti ni vseeno, ampak ti veš, kaj je zate dobro.« (Jernej, 24)

»Na zvezo zagotovo vpliva vzajemno razumevanje in ljubezen, ki si jo dajeva s partnerko. Ostalo ni pomembno, če sam veš kaj hočeš.« (Marie, 29)

»Okolje, družba in prijatelji ne morejo vplivati preveč. Po mojem mnenju to ne more zveze razdreti, podaljšati ali skrajšati.« (Sara, 26)

Čisto razmerje obstaja le samo po sebi (v korist obeh partnerjev) in v tem smislu je »čisto«. V razmerju, ki obstaja zavoljo samega sebe, lahko vsaka stvar, ki gre »narobe« med partnerjema, ogrozi to razmerje. Tako razmerje je zaradi problemov ljubezenskih in spolnih asimetrij težko vzpostaviti in vzdrževati kot zadovoljujoče razmerje. Vzdrževanje razmerja, ki teži k enakomerni zadovoljitvi obeh partnerjev, je težko uresničiti, predvsem zaradi asimetrij, ki se pojavljajo v določenih trenutkih.

»Vse je odvisno od situacije in razlogov, zakaj v zvezi škripa. Če se problemi ne dajo rešiti, je bolj smiselno končati kot vztrajati na mrtvi točki.« (Marie, 29)

»To je odvisno od tega, kaj je narobe. Ne vztrajam v mučnih trenutkih, če ne gre pač ne gre, ne vztrajam dolgo.« (Sara, 26)

Odnos, v katerega sta vključeni dve strani, ki sta močno čustveno vpleteni, se velikokrat ne more zaključiti brez tehtnega premisleka pozitivnih in negativni posledic.

»Včasih si v zvezi in se navežeš na nekoga, in tudi če kaj ni v redu, skušaš rešiti /.../ ampak, če je nekaj hudo narobe, ne glede na to, ali si strejst ali gej, verjetno prej ali slej greš iz razmerja.« (Jernej, 24)

Ko zveza ni več neodvisna od ostalih, se ta aspekt čistega razmerja postavi pod vprašaj. Prisotnost tretje osebe (na primer otrok) vnaša v razmerje nove dimenzije in v tem kontekstu je težko govoriti o razmerju, ki poteka samo dokler imata oba partnerja koristi.

»Ne moreš kar nehat, ker tukaj sta oba otroka /.../ ki ne moreta ves čas nekoga izgubljat.« (Vanja, 30 in Marta, 31)

Čisto razmerje je odprto in reflektivno razmerje. Bolj kot je razmerje odvisno samo od sebe in ne več od družbenih dejavnikov, bolj je reflektivno prespraševanje pomembno, a hkrati tudi prispeva k napetostim, opisanim zgoraj. Samoprespraševanje, ki je bistven element čistega razmerja, je tesno povezano z reflektivnim projektom jaza. Reflektivna koordinacija vseh intimnih razmerij, ne glede na to, kako blizu so »popolni čistosti«, sodi k širši reflektivnosti modernosti. Množica člankov v revijah in časopisih, strokovnih tekstov in priročnikov, televizijskih in radijskih programov, ponuja empirične podatke in razprave o intimnih razmerjih in s tem neprestano rekonstruira fenomen, ki ga opisuje. Odprtost v odnosu je zelo pomembna, predvsem zaradi tega, ker gre za gradnjo in delo na odnosih. Če odnos temelji na odprtosti, je refleksija v odnosu lažja, saj partnerjeve informacije (negativne ali pozitivne) prihajajo takoj in to veliko pomeni pri življenju v zvezi.

»Moram povedati, da sva midve zelo odprte med sabo, z otroci in z drugimi. Ta odprtost je zelo pomembna za najino razmerje. Živimo po enem načelu, ki velja za vse štiri: pri naši hiši se ne laže, ne skriva in ne krade /.../.« (Vanja, 30)

»Varanje bi mogoče bilo problem. /.../ Za gejevski svet je sicer značilno, da je spolnost bolj liberalna, da so meje bolj zabrisane in obstajajo dogovori med partnerjema, da je dovoljeno varanje ob vednosti drugega partnerja. Da se dogovorita, temu se reče odprto razmerje.« (Jernej, 24)

V čistem razmerju igra pomembno vlogo medosebna zavezanost. Pravzaprav nadomešča zunanja »sidrišča«, ki so jih tesne osebne povezave imele v predmodernosti. Čisto razmerje ne more obstajati brez osnovnih elementov recipročnosti. Zavezanost je težko vzdrževati natanko zato, ker predpostavlja obojestransko odločitev za čisto razmerje. Zakonska zveza je običajno

tista vez, ki posameznika veže in ustvarja občutek varnosti in zavezanosti, saj se partnerja s sklenitvijo zakonske zveze zavežeta, da se bosta »ljubila in spoštovala, stala ob strani do konca svojih dni«. S pojavom alternativnih oblik družinskega in partnerskega življenja, ki običajno obstajajo brez uradne potrditve v zakonsko zvezo, odnos temelji bolj na nenapisanih pravilih, ki jih postavitva partnerja sama. Zavezanost dobi tukaj drugačno obliko.

»Midve sva se vseeno poročile in imava tudi poročne liste. In to v Sloveniji! Za naju to pomeni vse. Ker se ne moremo javno izražati, sva si midve izbrale svoj zakon in sva se v krogu svojih bližnjih sorodnikov in prijateljev poročile. /.../ za naju je ta papir tisto, kar izkazuje zavezanost ene drugi in je enako pomemben. Tudi kadar se skregava ena drugi rečeva: Saj si podpisala!« (Vanja, 30 in Marta, 31)

Čisto razmerje temelji na intimnosti, ki je predpogoj za morebitno dolgotrajno razmerje. Intimnost moramo ločiti od bolj negativnega pojava zasebnosti, ki je značilno za večino življenjskih razmer v predmoderni Evropi. Intimnost je drugi obraz zasebnosti oziroma vsaj postane možna (in zaželeno), ko že obstaja osnovna zasebnost. Kot smo že omenili, je intimnost v pozni moderni drugačna od intimnosti v predhodnih obdobjih in vnaša v odnos drugačne dimenzije razumevanja. Odnos ni več samo zaseben, ampak je intimen. Vendar ugotovimo, da se intimnost v taki obliki pojavlja tudi v modernosti, lahko rečemo, da ni nov pojav, in da je samo značilnost čistega razmerja.

Čisto razmerje temelji na medsebojnem zaupanju med partnerjema. Zaupanje v tem kontekstu ne more biti »dano«: kot velja za vse druge vidike čistega razmerja, si je treba prizadevati tudi za zaupanje, potrebno si ga je pridobiti. Če se posameznik/ca hoče dokopati do zaupanja, vsaj v razmerju, mora biti tako zaupljiv/a, kakor vreden/a zaupanja. Ker je zaupanje tesno povezano z intimnostjo, implicira ravnotežje med avtonomijo in vzajemnim razkrivanjem, ki je nujno za vzdrževanje intimnih izmenjav.

»Osebno razumevanje je ena izmed najbolj pomembnih stvari in pri tem zaseda zaupanje najpomembnejše mesto. Če združimo vse skupaj, bi morala zveza trajati dolgo in biti stabilna.« (Mark, 25)

Ko pride do situacije, kjer se zaupanje postavi pod vprašaj, lahko pride do zloma zveze, vendar čustva in vezi, ki se ustvarijo v odnosu, velikokrat zahtevajo vrnitev zaupanja in ponovno možnost za tistega, ki je storil napako.

*»Midve sva imele teh kriz že veliko, ampak vseeno se imava toliko rade, da ne moreva kar nehat. /.../ Varanje bi bilo res vprašljivo, pa še to ne vem, če res, ker sva res tako odprte in veva, da ena drugi res ne laževa. Če bi se to zgodilo enkrat in bi se o tem res pogovorile, bi tista, ki je pogrešila, hotela pridobiti nazaj zaupanje, ki ga je izgubila.«
(Vanja,30 in Marta, 31)*

Čisto razmerje je predvsem diadno razmerje, vendar vpliva tudi na druga intimna razmerja (prijateljstvo, otroci). Posameznik/ca je vpleten/na v številne oblike družbenih razmerij, ki težijo k »čisti« obliki, in čista razmerja so značilno medsebojno povezana in oblikujejo utrjeno delitev med zasebno in javno sfero. Čista razmerja nastajajo predvsem v seksualnosti, zakonski zvezi in prijateljstvu. Stopnja, do katere se intimne sfere preobražajo, se tako ravna po kontekstu in razlikah na družbenoekonomskem položaju. Razmerja med starši, otroki in sorodstvom deloma niso čista razmerja in so še naprej tesno povezana z zunanjimi merili: z biološkimi povezavami, ki so ključni pogoj za obstoj odnosa. Toda hkrati nanje vplivajo tudi značilnosti čistega razmerja. Razmerje med dvema osebam ni skoraj nikoli neodvisno in ločeno od ostalih ljudi in popolnoma diadno. Jamieson (1998: 164) pri tem dodaja, da ko se par odloči za otroka, to pomeni, da razmerje ne bo več diadno, ker osrednja točka zanimanja nista več samo partnerja. Poleg tega so skoraj vedno v ozadju odnosa določene osebe, ki zasedajo pomembno mesto, vsaj pri enem od partnerjev. Izvorne družine sprejemajo istospolno usmerjenost enega izmed članov družine na različne načine. Velikokrat se starši znajdejo v enakih situacijah pri sprejemanju identitete svojega otroka kot posameznik sam, ko odkriva svojo identiteto.

»Ko starši izvejo za istospolnost svojega otroka, se počutijo enako kot otrok, ko se zave svoje identitete. Starši se morajo na enak način razkrivati pred ostalimi.« (Mitja Blažič v Polnočnem klubu)

Pri razkrivanju istospolne partnerske zveze je pomemben odziv okolice, v kolikor sta partnerja vpletena v širše socialne in družinske kroge. Starši, prijatelji in ostali s svojim odobravanjem pripomorejo k temu, da je zveza bolj odprta in zadovoljujoča za oba partnerja. Tudi partnerja se v določenih primerih trudita, da so odnosi z bližnjimi urejeni.

»Moja družina me podpira, kar je zelo pomembno za mojo zvezo, in moji prijatelji so sprejeli mojega fanta.« (Mark, 25)

*»/.../ njemu starši niso več tako pomembni. Če so ti starši zelo pomembni, jim poveš, če pa imaš bolj slabe odnose z njimi, ti ni treba povedat, kar lahko stvari samo poslabšaš. Jaz sem moral to narediti, čutil sem, da moram, ker se nisem dobro počutil. Sicer pa se z mamo veliko pogovarjam in tudi zaradi tega mislim, da mi je to tako pomenilo.«
(Jernej, 24)*

*»Moja družina je ožja in zelo povezana, vsak dan preživijo skupaj. Če sem hotela biti z njimi, sem mogla prej ali slej razkriti /.../. Sedaj preživimo veliko časa z mojimi in smo celo razmišljali, da bi šli živeti k njim. Letos smo bili skupaj na morju. K njim gresta otroka v varstvo in tudi prespita. /.../ Zdaj smo naredili velik korak tudi na Martini strani. Ona ima velik del družine na Ptuj in smo šli tudi k njim na obisk za dva dni.«
(Vanja, 30)*

»/.../ po tem, ko sva se razkrile staršem in ostalim sorodnikom, se je odnos med nama se je še bolj poglobil.« (Marta, 31)

3.3.2. Kritika koncepta čistega razmerja

Čisto razmerje lahko obstaja v idealni obliki, dokler je intimna zveza izključno v domeni partnerjev, ki sta vanjo vključena. Res je, da se istospolne partnerske zveze že v osnovi razlikujejo od heteroseksualnih, ker v zvezo stopajo posamezniki, pri katerih vloge, določene na podlagi spola, ne pridejo toliko do izraza, kar se odraža v egalitarnosti odnosov. Pri istospolnih partnerstvih se je izkazalo, da je delitev dela bolj egalitarna, ker se vloge delijo glede na preference in ne glede na predhodno določena pričakovanja. Trend k čistim razmerjem velja za vsa razmerja, saj so vsa razmerja reflektivna in zahtevajo delo na odnosih in poglobljeno komunikacijo (Švab, Kuhar, 2004a).

Pri čistem razmerju naj bi družba imela minimalni vpliv na zvezo, kar je pri istospolnih partnerskih zvezah vprašljivo. Kot smo že dejali, je družba še vedno dokaj heteronormativna, kar pomeni, da so istospolna partnerska razmerja postavljena v drugačen položaj v primerjavi s heteroseksualnimi. Družba vpliva na zveze že pred samim oblikovanjem zveze, saj istospolno usmerjeni vstopajo v partnerske zveze kasneje kot heteroseksualci. Razlogi za kasnejše vstopanje v istospolne partnerske zveze so zelo različni in so posledica tega, da so

istospolno usmerjeni primorani redefinirati svojo kompulzivno spolno identiteto. Proces razkritja je dolgotrajen in ovira vstopanje v istospolne partnerske zveze, pomembna je tudi homofobija družbe ter omejene možnosti izbire (ibid: 37). Pri tem je pomembno poudariti, da se določene značilnosti čistega razmerja, ki veljajo pri heteroseksualnih in istospolnih zvezah, pri slednjih razvijejo iz drugačnih vzvodov. To pa zato, ker je položaj istospolnih partnerskih zvez v družbi še vedno negotov in neopredeljen. Istospolne partnerske zveze so prisiljene ustvarjati vezi na podlagi zaupanja, intimnosti, zaupanja, saj, vsaj zaenkrat, drugačne možnosti nimajo.

Pod vprašaj lahko postavimo diadnost razmerja. Ko govorimo o istospolnih družinah, se zavedamo, da pri takem razmerju ne gre več za diadnost. Prisotnost otrok pomeni prekinitev diadnega razmerja, ljubezen in pozornost se mora deliti na več ljudi. Razmerje ne more biti neodvisno od zunanjega okolja, kar se odraža tudi v diadnosti, pomembno vlogo pri razmerju samem pa imajo tudi izvirne družine istospolnih partnerjev, ki s sprejemanjem ali nesprejemanjem zveze močno vplivajo na nadaljnji potek partnerskega razmerja.

Težnja po registraciji partnerstva, pa čeprav so razlogi za to odločitev predvsem pragmatične narave, izkazujejo željo po zagotavljanju pravic, ki so heteroseksualnim partnerjem že avtomatsko dostopne. Ravno pragmatični razlogi, zaradi katerih bi istospolno usmerjeni sklenili partnersko zvezo, kažejo k temu, da se istospolna partnerska razmerja nagibajo k čistemu razmerju. Romantična ljubezen ni več glavni razlog, zaradi katerega bi sklenili zvezo, kar pomeni tudi, da se v odnosu večinoma izražajo motivi strastne ljubezni, ne romantične. Zahteve, ki se pojavijo, kažejo na pomanjkljivosti in na to, da je nekaj narobe v družbi, saj sprejetje tovrstnih zakonov predstavlja šele možnost za pridobitev določenih pravic za del populacije. V nadaljevanju analiziramo zakon o istospolni partnerski skupnosti, znotraj katerega bomo preverjali nekatere segmente preobrazbe intimnosti.

4. Zakonski položaj istospolnih partnerskih zvez

»Prišel je čas, da se naučimo živeti z družino v kateri živimo, družino pozne modernosti. V imenu naših družin in demokracije moramo narediti korak naprej.« (Stacy, 1996: 144)

Istospolne partnerske zveze so trenutno ena izmed aktualnih političnih tem v Sloveniji, saj je v procesu sprejemanja predlog Zakona o partnerski skupnosti. Trenuten položaj istospolnih partnerskih zvez pri nas je torej brezpravnost. Primorac (2002) piše, da je zakonska zveza emocionalno združenje, ki prinaša pravne implikacije. Prinaša sklop specifičnih pravic in ugodnosti, ki so povezane s sklenitvijo. Možnost sklenitve določenih posebnih pravnih ureditev (npr. registracija) je postala dobra alternativa istospolni poroki, saj so dosežene enake pravice na drugačen način, dokler poroka še ni povsem sprejeta (ibid: 159). Pomen sklenitve zakonske zveze torej ni le emotivne narave, ampak prinaša tudi druge pridobitve, ki so bolj pomembne. V primeru istospolnih partnerskih zvez gre šele za možnost izenačenja pred zakonom. V tem poglavju se najprej ukvarjamo z ureditvijo položaja istospolnih partnerskih zvez v tujini, nato analiziramo argumente, ki zagovarjajo in zavračajo pravno priznanje istospolnih zakonskih zvez, in se v nadaljevanju usmerimo na specifično situacijo v Sloveniji. Na koncu obravnavamo še položaj otrok, ki živijo v istospolnih družinah.

Zakoni, ki urejajo položaj istospolno usmerjenih, se običajno sprejemajo zelo počasi. Ovire so v družbi, na več družbenih ravneh, največjo vlogo pa ima pri sprejemanju določenih sprememb politika, ki deluje v skladu s tem, da obdrži in tudi pridobi glasove za naprej. Weeks (1986, 1995) omenja, da je seksualnost postala področje etične in politične delitve. Postala je pomemben segment v politiki pozne modernosti, ki se deli na dva tabora z nasprotnimi mnenji. Na eni strani so tradicionalni moralisti, ki izvirajo iz religioznih krogov in zagovarjajo visoko seksualno restrikcijo in moške privilegije. Ukvarjajo se predvsem z vprašanji, kot so spolna vzgoja v šoli, abortus, grožnja »gay agende«, nevarnosti enostarševskih družin, tradicionalna zavezanost (ženskega) spola k vzgajanju otrok in reprodukciji. Na drugem polu so liberalci, ki poudarjajo spolno osvoboditev, liberalizacijo starih tabujev in omehčanje moralnega reda. Liberalne politike se v sklopu spolnosti večinoma ukvarjajo z ženskim vprašanjem in spolnimi manjšinami, s prevodom enakosti v jezik seksualnih sprememb. Politika se mora zavedati, da je pluralnost družinskih oblik

dejstvo našega vsakdana, in definiranje ene standardne oblike družine kot edine »prave« ni ravno najboljša rešitev. Predvsem zaradi tega, ker se potemtakem pusti pred vrati številne družine, ki funkcionirajo enako dobro (ali še boljše), definirane pa so kot nedružine. Finch o razmerju med politiko in družino piše tako:

Vlade so pred stalnim strahom, da bi uzakonile standardni način družinskega življenja, kljub temu, da se zavedajo, da večina družin deluje na posebne (alternativne) načine. V realnosti je težko najti standardni model v opisnem (kako živijo) in normativnem smislu (kako naj bi živeli). /.../ Politike bi se morale zavzemati za olajšanje in fleksibilizacijo družinskega življenja, ne pa za oblikovanje posebne (standardne) oblike, predvsem zato, da se zagotovi ljudem, da sami oblikujejo odnose v skladu z željami in okoliščinami življenja. Ni ravno v domeni vlad, da določajo, kateri rezultati bodo bolj zaželeni kot drugi. (Finch v Neale, 2000)

V sodobnem času se politike mnogih držav (Evropske unije, Severne Amerike, Avstralije) ukvarjajo s položajem istospolnih partnerstev v družinski politiki. Postopki urejanja so nemalokrat dolgotrajni in zahtevajo veliko časa, ne le na prvi ravni, ampak tudi na ravni sprejemanja istospolnosti s strani družbe. Prvi veliki premiki v politiki do istospolno usmerjenih so bili narejeni v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko so se pod pritiskom gejevskega in lezbičnega gibanja začeli sprejemati zakoni za dekriminizacijo istospolnosti in istospolnih partnerskih zvez. Na koncu osemdesetih let prejšnjega stoletja so se začeli dogajati pravi premiki na področju pravnih pravic istospolnih partnerskih zvez: leta 1989 so na Danskem uvedli institucijo registriranega partnerstva, leta 1993 pa je havajsko sodišče razsodilo, da je odrekanje sklenitve zakonske zveze istospolnim parom diskriminacija na osnovi spola in je torej protiustavna (Greif, Velikonja 2003: 13).

V državah Evropske unije je sklenitev zakonske zveze mogoča na Nizozemskem in v Belgiji, izven Evrope pa v Kanadi. Zakonska zveza istospolnih partnerjev se ne razlikuje od heteroseksualne zakonske zveze, kar pomeni, da gre za popolno enakopravnost med tema dvema oblikama in odpravo neenakega položaja, ki ga ima registrirano partnerstvo v družbi. Registrirano partnerstvo nadomešča institucijo zakonske zveze, vendar ne ščiti interesov partnerjev istega spola v enak meri, kot je to določeno v zakonski zvezi. Registracija

partnerske zveze je možna na Danskem¹⁴, Švedskem, Norveškem, Islandiji, Nizozemskem, v Nemčiji in Franciji. Kohabitacija je eden izmed načinov urejanja pravnega razmerja v skupnostih, kamor sodijo alternativne oblike družinskega življenja in tako istospolne partnerske zveze. Kohabitacija je pravno urejena na Madžarskem in Hrvaškem. Med državami, ki čakajo na sprejem zakona o istospolnem partnerstvu so Slovenija, Slovaška, Češka, Poljska in Latvija. Ostale nove in stare članice nimajo zakonsko urejenega položaja za istospolne partnerske zveze – Grčija, Španija, Italija¹⁵, Luksemburg, Avstrija, Irska, Estonija, Litva, Ciper, Malta. Pomembno je omeniti še, da je Evropski parlament sprejel resolucijo, ki državam članicam priporoča uvedbo zakonske zveze in pravice do posvojitve (ibid: 13-57). Posvojitvev otrok je zelo občutljiva tema pri sprejemanju zakonov o istospolnih partnerskih zvezah. V državah, kjer so možne različne oblike posvojitve, so se sprejemali dodatni zakoni in dopolnitve zakonov nekaj let po tem, ko je bil sprejet zakon, ki ureja istospolne partnerske zveze. Posvojitvev je tako možna na Danskem, Norveškem, Švedskem, Nizozemskem in Islandiji. Med seboj se zakoni o posvojitvah nekoliko razlikujejo, saj nekateri omogočajo samo posvojitvev partnerjevega otroka, nekateri dodeljujejo enake pravice glede posvojitvev, kot jih imajo heteroseksualni pari, nekateri pa dodeljujejo samo skrbniške pravice.

Vprašanje, ki si ga lahko postavimo na tej točki je, ali si istospolni partnerji resnično želijo registrirati svoje partnerske zveze. Mnenja se razlikujejo tudi med istospolno usmerjenimi. Nikakor ne moremo govoriti o monolitni skupini. Kot vsepovsod se tudi tukaj pojavljajo tisti, ki nenehno hrepenijo po življenju v partnerski zvezi in postavljajo v ospredje romantične razloge, kot tudi tisti, ki si želijo svobode in ne iščejo stalnega partnerja. Med tema dvema poloma obstaja še veliko različnih mnenj in življenjskih stilov. Če se ozremo na partnerske zveze ugotovimo, da se ravno tako pojavljajo različne želje. Nekateri istospolni pari hrepenijo po zakonskem priznanju in morebitni poroki, ki je v večini omogočena samo heteroseksualnim parom. Razlogi za registracijo (oziroma poroko) so različni, od pragmatičnih do romantičnih:

»Mogoče, ko bom starejša, bodo prišli v ospredje drugačni razlogi. Zaenkrat imam o poroki še preveč zmedena mnenja, verjetno bi se za vse skupaj odločila samo praktičnih razlogov.« (Sara, 26)

¹⁴ Na Danskem je možen tudi cerkveni blagoslov, ki je prepuščen individualni presoji duhovnika.

¹⁵ Italija in Španija na državnem nivoju nimata urejene zakonodaje, ampak na ravni mest ali regij zagotavljata pravice do zdravstvene pomoči, pomoči otrokom in prenosa pokojnine.

»Čutim in upam, da bo zveza trajala. Jaz bi okronal svojo zvezo z sklenitvijo zakonske zveze, z veselico in v krogu ljudi, ki so mi blizu, ki mi nekaj pomenijo.« (Mitja Blažič v Polnočnem klubu)

Na drugi strani so tisti pari, ki sklenitev partnerske zveze obravnavajo kot heteroseksualno zadevo. Pravno priznanje zveze se vsekakor približa ustaljenemu sistemu heteroseksualnih zvez. Možnost sklenitve partnerske zveze bi izkoristili le zaradi ugodnosti, ki tej sledijo. Mogoče je ravno v tem razlog, da se nekateri pari raje približujejo idealnotipskemu konceptu poskusnih zakonov - *companionate marriage* (Weeks in drugi), kjer se ljubezen, delitev, komunikacija in pogajanje združijo v eno zvezo in je le-ta zaradi tega bolj cenjena (glej Cheal, 2002).

Argumenti proti sklenitvi zakonske zveze istospolnih partnerstev se nekako ves čas pojavljajo in poudarjajo, da ne moremo izenačevati heteroseksualnih in istospolnih partnerskih zvez. Zakonska zveza ima po njihovem mnenju specifičen pomen in določuje razmerje med moškim in žensko. Torej je istospolna zakonska zveza po njihovem mnenju nemogoča. Poleg tega je bila zakonska zveza skozi zgodovino vedno heteroseksualna, in istospolna zakonska zveza ni v interesu države, ker v njej ne more potekati prokreacija, in lahko prinaša samo negativne posledice za otroke (glej Primorac, 2002: 158-162). Poleg tega pa se pojavlja cela vrsta diskusij o tem, da istospolnim partnerjem sklenitev partnerske zveze ni v interesu, saj se negotovosti in dvomi, povezani z registriranjem zveze oziroma s sklepanjem zakonske zveze, pokažejo v relativno nizkem številu registriranih zvez v državah, kjer je registracija že mogoča. V tem primeru postavljajo v ospredje tezo, da je glavna ovira pri sklepanju zakonske zveze zavezanost in obljuba po zvestobi, saj naj bi bila monogamnost pri istospolnih partnerstvih bolj nezaželena in bi se s poroko ali registracijo morali srečevati z občutkom krivde zaradi varanja (glej Roškarič, 2004)¹⁶. Moralisti so našli nišo, preko katere lahko spodkopavajo nujnost sprejetja takih zakonov. V analizi razlogov »za« in »proti« se nam zdi pomembno, da pojasnimo vzroke za tako nizko število sklenjenih zakonskih zvez pri istospolno usmerjenih. Tu je pomembnih več dejavnikov; nekateri npr. iz različnih razlogov ne morejo skleniti partnerske zveze. Veliko je takih, ki svojo zvezo skrivajo pred zunanjim svetom in bi poroka pomenila neke vrste razkritje pred družbo.

¹⁶ Roškarič, Tomi (2004): »Kaj je v ozadju prizadevanj za pravno priznavanje istospolnih zakonskih zvez?«. Družina (9.5.2004): 18.

*»To je zelo velika odgovornost za naju, ker so otroci vmes. Verjetno da se ne bi, vsaj do polnoletnosti otrok /.../. Bojiva se, ker bo potem uradno zabeleženo, da sva midve poročene in da živijo z nama otroci, kar pa v Sloveniji ni priznано. Iz tega izvira strah pred tem, da bi izgubile otroka zaradi registracije,/.../ kar pa se ne sme zgoditi.«
(Vanja, 30 in Marta, 31)*

Razkritje je pri marsikaterem paru nezaželeno, ker se »bojijo« odzivov družbe. Velik problem predstavljata predvsem delovno okolje in šola v primeru, ko so v istospolno družino vključeni otroci.

»Ne bojim se tega, da bi zaradi svoje usmeritve izgubila službo, ampak vem, da bi se odnosi zagotovo spremenili. Enkrat smo se v službi pogovarjali o homoseksualnosti, o tem so se izražala različna mnenja /.../, nikakor pa si nisem upala povedati na glas. V službi vsi vedo, da živim s partnerjem ne pa, da živim z žensko. Morem lagati, čeprav imam slab priokus. Ampak je najboljše zame in za vse nas. Rada bi povedala, ampak niso še časi tisti, ki bi dovoljevali to.« (Marta, 31)

Uzakonitev istospolnih partnerskih zvez vnaša med ljudi zavedanje, da smo si ljudje enaki, in dejansko izpolnjuje besede, ki so zapisane v ustavi. To je temeljna človekova pravica, ki je bila do sedaj prezirana in spregledana. Z legalizacijo istospolnih partnerskih skupnosti se dosega višja stopnja družbenega sprejemanja gejev in lezbijk. Dejansko imajo tovrstni zakoni tudi funkcijo družbene promocije istospolnosti in se uporabljajo kot instrument spreminjanja družbenega odnosa do istospolne usmerjenosti (Greif, Velikonja, 2003: 19). Trend k čistemu razmerju potrjujejo dejstva, da se geji in lezbijke poročajo oziroma želijo poročiti predvsem iz pragmatičnih razlogov in ne iz romantičnih razlogov.

4.1. Predlog Zakona o partnerski skupnosti v Sloveniji

Tudi v Sloveniji so se stvari na področju zakonodaje začele premikati naprej. »Obstoječa zakonodaja RS je diskriminatorna, saj ne opredeljuje in ne varuje istospolne partnerske skupnosti tako, kot varuje skupnost moškega in ženske. Cilj demokratične države je odprava vsakršne diskriminacije ter enaka zaščita vseh kategorij prebivalstva« (Greif, Velikonja, 2003: 44). Zakon o partnerski skupnosti bo uredil vprašanje socialne varnosti, pravice in dolžnosti preživljanja nepreskrbljenega partnerja, pravico do prenosa socialnega, zdravstvenega in

invalidskega zavarovanja po partnerju, uredil bo premoženjska razmerja, pokojnino po smrti partnerja, davčne olajšave. Partnerja bosta pridobila status svojca in se bosta lahko obiskovala v bolnišnici, izvedela za diagnozo drug drugega ali prišla na pogreb. Zakon pa ne bo urejal področja starševstva in posvojitev. S sprejetjem zakona bo istospolna skupnost v družbi dobila pravni položaj, in veljavo, priznan ji bo obstoj. »Zakon poleg pravic prinaša tudi dolžnosti in zelo pomembna dimenzija je, po mnenju Tatjane Greif, da predvideva obveznost vzdrževanja šibkejšega partnerja po ločitvi« (Korošak, 2004: 13)¹⁷. Če povzamemo na kratko:

Predlagani zakon upošteva dejstvo, da je življenjska skupnost oseb istega spola po naravi drugačna od življenjske skupnosti oseb različnega spola, zato je niti v simboličnem niti v formalnem pogledu ne izenačuje z zakonsko zvezo kot življenjsko skupnostjo moža in žene. Istospolna partnerska zveza zagotavlja pravice, ki izhajajo iz medsebojnega razmerja med partnerjema, ne pa pravic iz družinskih razmerij v odnosu do otrok, prav tako ne daje partnerjema v istospolni partnerski zvezi pravice do posvojitve otroka. (izjava vlade RS za javnost 22. 4. 2004 v Trampuš, 2004: 26)¹⁸

V Sloveniji se prav tako kot drugod pojavljajo dvomi na strani moralistov, da se pari vseeno ne bodo registrirali. Vendar rezultati raziskave »Vsakdanje življenje istospolno usmerjenih v Sloveniji«, ki je bila opravljena na Mirovnem inštitutu, kažejo na to, da bi 61,3% vprašanih sklenilo istospolno partnersko zvezo, če bi bilo to v Sloveniji mogoče. Švab in Kuhar (2004b) v svoji raziskavi ugotavljata, da so razlogi za sklenitev partnerske zveze največkrat pragmatične narave (socialna varnost, možnost kandidiranja za neprofitna stanovanja), saj bi istospolno usmerjeni sklenili partnersko zvezo večinoma zaradi pravic in možnosti, ki bi jih s sklenitvijo zveze pridobili. To potrjujejo tudi izjave iz naše raziskave:

»Če bi bile samo midve, /.../ potem bi se zagotovo registrirale. Eno obdobje sva imele načrte, kako bi šle živeti k mojim staršem, ker bi nama bilo lažje dobiti skupno stanovanje, ker nimava podlage in nas zakon omejuje, ampak sedaj bomo videli, kako bo po sprejetju zakona.« (Vanja, 30)

»Veliko ovir je na poti do skupnega stanovanja, ker ne moreva vzeti družinskega varčevanja in izkoristiti določenih ugodnosti, ki jih drugi lahko!« (Marta, 31)

¹⁷ Korošak, Maja (2004): »Življenje slovenskih homoseksualcev«. Naša Žena (1. maj 2004): 12-14.

¹⁸ Trampuš, Jure (2004): »Protigejevska koalicija«. Mladina (31. Maj 2004): 23-26.

Ostali razlogi za sklenitev istospolne partnerske zveze, kot je na primer sklenitev partnerske zveze iz romantičnih razlogov ali zaradi izboljšanja odnosov z bližnjo okolico, so v večini primerov manj pomembni. S tem se ponovno potrди, da je interes gejev in lezbijk predvsem pridobitev tistih socialnih pravic, ki so heteroseksualnim zvezam naravno priznane.

»Jaz gledam iz praktičnega vidika, saj imaš potemtakem več pravic. Ta želja se izrazi, ko je zveza že popolnoma resna in si malo starejši, saj razmišljaš na drugačen način. Vsekakor pozdravljam registracijo in s tem naj se nam izkaže približno enakovredna pravica.« (Sara, 26)

4.2. Istospolne družine in otroci

V slovenskem zakonu, kot smo že omenili, partnerja z zakonom pridobita vse pravice razen pravic povezanih s starševstvom in pravic do posvojitve. Po sprejetju zakona bo torej možna samo registracija. Kljub temu, da bi zakon pomembno izboljšal pravni položaj istospolno usmerjenih, obstaja dejstvo, da so pri nas istospolne družine povsem prezrte, kljub temu, da obstajajo. Družinska politika na primer v definiciji subjekta družinske politike prezre istospolne družine (Švab, 2003). V Sloveniji kot tudi drugod obstajajo istospolni pari, ki imajo otroke, največkrat iz prejšnjega heteroseksualnega zakona ali zveze. Napredek na področju umetnega oplojevanja omogoča, da imajo lahko lezbijke otroke in ustvarijo istospolno družino.

Otroci so posebno občutljiva tema in so zaradi tega veliko bolj izpostavljeni nenehni obravnavi. Istospolne družine so prisiljene v konstantno dokazovanje, da živijo popolnoma normalno družinsko življenje, da njihova vzgoja ni škodljiva za otroke. V tem kontekstu se pojavljajo v družbi različni dvomi o tem, kako bo odraščal otrok, in kakšne posledice bo istospolnost »staršev« imela na njegov nadaljnji razvoj. Golombok v zvezi s tem ugotavlja, da so prisotne tri predpostavke, ki govorijo proti novim družinskim oblikam. In sicer, da je odmik od norme heteroseksualne dvostarševske družine tveganje za otroka, da na otrokov razvoj pomembneje vplivajo družinske strukture kot družinski procesi in tretja predpostavka, ki temelji na poenostavljenih povezavah med netradicionalnimi družinskimi strukturami in negativnimi posledicami za otroka (glej Urek, 2004). Pri zadnji predpostavki je ključno vprašanje, ali bo tudi tak otrok kasneje pri sebi ugotovil istospolno identiteto. Vendar težko

rečemo, da temelji vzgoja na tem, da bi bil otrok vzgojen na tak način, da bi bil istospolno usmerjen. Nenazadnje istospolnost ni priučena ali privzgojena in kot vemo, večina istospolno usmerjenih izhaja iz heteroseksulanih družin.

»Midve jih zagotovo ne vzgajava v to smer, da bi mogla biti istospolno usmerjena. Bog ne daj! Vzgajava jih tako, da on dobi punco in ona fanta. Mislim, da se to že v otroštvu začuti, to ne začutiš pri tridesetih, to veš že skozi.« (Marta, 31)

Callahan piše o tem, da danes veliko istospolnih parov živi ustaljeno družinsko življenje, kjer vzgajajo svoje biološke ali »posvojene« otroke. Taki primeri so dobra protiutež pogostemu mnenju, da so istospolne družine patološke in lahko vzgojijo le istospolno usmerjeno osebo. Dejstvo, da velika večina istospolno usmerjenih odrasča v heteroseksualnih zvezah, je jasen primer, da vzgoja ni tisti dejavnik, ki bi vplival na istospolno usmerjenost. (glej Callahan, 1997: 195).

Veliko raziskav se je že ukvarjalo z vprašanjem, kako odrasčajo otroci v istospolni družini. V nasprotju s splošno sprejetim mnenjem, da so posledice za otrokov razvoj lahko le negativne, so raziskave pokazale, da pri otrocih, vzgojenih v istospolnih partnerskih zvezah, ni bilo zaznati nobenih negativnih posledic. Otrokov razvoj ni oviran in ti otroci se ne razlikujejo v nobeni izstopajoči stvari od svojih sovrstnikov. Na podlagi raziskav lahko navedemo nekaj prednosti, ki jih imajo otroci, vzgojeni v istospolnih družinah:

- otroci se naučijo spoštovati, tolerirati in sočustvovati z raznolikim kulturnim okoljem v katerem živijo;

»Zdi se mi, da zaradi tega drugače dojemata svet. Sta bolj odprta kot drugi in tudi bolj tolerirata stvari. Ta dva otroka bosta težko kdaj netolerantna v življenju.« (Vanja, 30)

- naučijo se drugačnega razumevanja družbenega spola, odnosa med spoloma, enakovrednosti spolov v vsakdanjem in intimnem življenju;
- spoznajo, da v družini ni bistvena samo biološka vez, ampak ljubezen, samodefiniranje in možnost izbire;
- razumejo delovanje istospolnih skupnosti, vežejo jih močne vezi na gejevske in lezbične skupnosti, ki jih tudi v nadaljnjem življenju spoštujejo in podpirajo. (glej Allen, 1997: 196-198)

Allen piše, da nam gejevske in lezbične družine nudijo možnost, da se zavedamo dejstva, da so družine sestavljene iz vrste različnih bioloških, posvojenih in izbranih sorodniških vezi. Temu sledi, da je tudi starševstvo, ki ga v heteroseksualnem svetu razumemo samo v domeni moškega in ženske, družbeno konstruirano. Genetska povezava ni nujno pogoj za vzpostavitev močne vezi med starši in otroki; v tem procesu je ključna visoka stopnja aktivnosti staršev pri vzgoji otrok. Vloga dodatnega starša je bolj pomembna kot njegov spol (Golombok v Urek, 2004), kar pojasnjuje tudi naslednja izjava:

*»Ko smo šli živeti skupaj z mami in Vanjo, sem videla kaj pomeni, da nisi nikoli sam in da je v bistvu vseeno, če imaš dve mami. Na začetku je bilo malo čudno, ker nisem vedela kako bo, ampak sem upala, da bo boljše, zdaj pa vidim da je veliko boljše.«
(Zarja, 11)*

Družba je tista, ki določi, kaj je in kaj ni normalno. Iz tega izvirajo mnogi problemi, ki se lahko odražajo na otrocih, ki odraščajo v istospolnih družinah. Nasprotniki istospolnih družin pravijo, da »družba še ni zrela in da zato nimamo pravice izpostavljati otrok načinu življenja, ki bi jih stigmatiziral« (Urek, 2004) in istospolno usmerjeni se tega zavedajo.

»Jaz bi imel otroke, ampak me družba odvrča od te ideje /.../ Vzgajani bi bili lahko celo boljše kot ostali, ampak ne bi mogel gledati, kako ga sošolci zafrkavajo, kako nas sosedje gledajo, ko gremo skupaj.« (Jernej, 24)

Ljudje smo tisti, ki vplivamo na to, kako se bodo »drugačni« (če sploh so) počutili v naši družbi. Veliko dilem, s katerimi se ukvarjajo istospolni partnerji v zvezi z otroci, je povezanih s strahom, da bodo njihovi otroci zaradi njih in njihovega življenjskega stila stigmatizirani v družbi. Pomembno poudariti, da se tudi otroci, pa tudi, če so še tako majhni, zavedajo, da je njihova družina nekoliko drugačna od povprečnih družin. V ospredje se postavi preživetje družine same in tega se zavedajo tudi otroci, ki premislijo komu se bodo razkrili.

»Otrokoma nisva rekli, da ne smeta povedati, sama sta razumela, da je boljše, da ne. Sama sta pri sebi presodila kaj lahko povesta in kaj ne /.../. Pomembno je, da sta otroka to dojela in sprejela in jih ta družba ne zanima.« (Marta, 31).

Vendar obstajajo tudi tiste svetle izjeme, ki lahko pokažejo, da se tudi v družbi dogajajo spremembe, ki potekajo počasi, a so vendarle prisotne. Tako se enajstletna Zarja, ki živi v lezbični družini, ne počuti čisto nič drugačna od drugih in tudi drugi je ne dojemajo kot drugačno.

»Ko sem povedala prvi prijateljici mislim, da sva se ravno zaradi tega bolj povezali. Sošolke vejo, sošolcem pa nočem povedati. /.../ Velikokrat smo se s sošolkami skregale, ampak nobena ni povedala tega naprej in me zafrkavala zaradi tega.« (Zarja, 11)

5. Zaključek

Skozi nalogo smo skušali ugotoviti, do kolikšne mere se potrudi domneva o tem, da se istospolna partnerska razmerja najbolj približujejo konceptu čistega razmerja. Istospolna partnerska razmerja so zagotovo sestavni del preobrazbe intimnosti, saj se znotraj le-teh razvijajo bolj egalitarne oblike partnerskega življenja (npr. pri delitvi dela). Vendar pri tem ne smemo pozabiti, da so vzvodi pri oblikovanju takega razmerja ravno tako različni kot pri heteroseksualnih parih. Kot primer lahko navedemo kasnejše oblikovanje partnerske zveze pri istospolno usmerjenih kot pri heteroseksualnih. Istospolno usmerjeni se zaradi heteronormativnosti družb srečujejo z različnimi ovirami, na primer s homofobijo, primoranostjo redefiniranja kompulzivne heteroseksualne identitete, s procesom odkritja, ipd. Druga pomembna ugotovitev naše raziskave se nanaša na dejstvo, da partnerska razmerja (heteroseksualna ali istospolna) ne moremo izvzeti iz družbenega konteksta. V čistem razmerju naj bi bil vpliv družbe minimalen, vendar ravno istospolna partnerska razmerja dokazujejo nasprotno. Istospolni partnerji so na primer prisiljeni živeti zvezo, ki temelji na nenapisanih pravilih zaupanja in odprtosti, saj drugačne izbire, vsaj zaenkrat, pri nas še nimajo. Družbene okoliščine (homofobija) trenutno kažejo na to, da čisto razmerje pri istopolnih partnerstvih še ne obstaja. Giddensova teza o čistem razmerju je v tem pogledu pomanjkljiva, saj vplivov družbe na istospolne partnerske zveze nikakor ne moremo prezreti.

Premiki v družbi potekajo zelo počasi, saj mora priti do menjave generacij, da se lahko razvije spremenjeno razumevanje homoseksualnosti na širši družbeni ravni. Potrebno je začeti pri vzgoji otrok. Družina in šola sta tisti instituciji, ki lahko najbolj vplivata na te poteke. Primarna vzgoja doma in sekundarna v šoli morata temeljiti na učenju sprejemanja drugačnih. Miha Lobnik je v Polnočnem klubu dejal, da:

»Šola ni varen prostor za istospolno usmerjene, saj se počutijo dvojno nesprejeti, s strani učiteljev (delavcev) in s strani sošolcev. Šola je pomembna, ker se mladi ravno tukaj naučijo sprejemati drugačne.«

Poleg tega se veliko istospolno usmerjenih srečuje s problemom pomanjkanja informacij o istospolnosti. In tudi tukaj imata družina in šola pomemben vpliv, saj bi morali otrokom in mladostnikom nuditi celovit pregled možnosti, s katerimi se lahko srečajo. S tem bi se delež tistih, ki preživljajo krize zaradi spolne usmerjenosti, najverjetneje znižal. S predstavitvijo istospolnosti kot možnosti, bi tudi otroci, ki prihajajo iz istopolnih družin, imeli manj težav s

stigmatizacijo družbe. O homoseksualnosti bi morali govoriti na pozitiven in ne na nevtralen način, saj se bi le tako stopnja homofobije v družbi znižala.

Na spremembe lahko pomembno vplivamo le posamezniki sami, saj sami s svojimi dejanji spreminjamo družbo. Istospolne družine obstajajo, morale bi se javno izražati in tako vplivati na družbeno razumevanje njihove prisotnosti. Kot je dejala ena izmed intervjuvank: *»bolj kot se odkrivaš, manj si zanimiv«* (Vanja, 30). Torej večja prisotnost in odkritost istospolnih družin v javnosti pomeni lahko tudi večje sprejemanje le-teh. Sprejetje zakona, ki bo urejal položaj istospolnih partnerskih zvez je zagotovo korak k temu, da se družba zaveda, da v naši obstajajo istospolne družine, ki potrebujejo enako zakonsko kritje kot ostali člani družbe. Pomembno je poudariti, da ni dovolj, če se samo zavedamo obstoja istospolnih družin, moramo jih začeti sprejemati kot del vsakdanjega življenja.

Za nadaljnje raziskovanje je zagotovo zanimivo vprašanje otrok v istospolnih partnerskih družinah pri nas. V tujini obstaja nekaj raziskav, ki so proučevale posledice odraščanja v istospolnih partnerskih zvezah. Pri nas pa je to področje bolj ali manj neraziskano in take raziskave bi lahko pripomogle k temu, da se istospolne družine pokažejo v javnosti in opozorijo na svoj obstoj in vpliv na otrokov razvoj. Na podlagi raziskav bi lahko ugotovili, do kakšne mere vplivata istospolna družina in odnos družbe na otrokov nadaljnji razvoj in formacijo osebnosti.

6. Literatura

1. Adam, Barry (2002): »Families without Heterosexuality: Challenges of Same – Sex Partner Recognition«. Na: www.leeds.ac.uk/cava/intseminar3adam.htm (dostopno dne 5.8.2004)
2. Allen, Katherine, R.(1997): »Lesbian and Gay Families«. V: Arendell, Terry (ur) (1997): Contemporary Parenting. Challenges and Issues. Sage Publications. Thousand Oaks, London, New Delhi.
3. Bauman, Zygmunt (1992): Intimations of Postmodernity. Routledge, London, New York.
4. Bawin-Legros, Bernadette (2002): »Intimacy and the New Sentimental Order«. Na: www.leeds.ac.uk/cava/intseminar3bawinlegros.htm (dostopno dne 5.8.2004)
5. Beck, Ulrich (2001): Družba tveganja: Na poti v neko drugo moderno. Krtina, Ljubljana.
6. Beck, Ulrich, Beck – Gernsheim, Elizabeth (1999): The Normal Chaos of Love. Polity Press, Cambridge.
7. Best, Steven, Kellner, Douglas. (1991): Postmodern Theory: Critical Interrogations. Macmillan, London.
8. Calhoun, Cheshire (1997): »Family's Outlaws: Rethinking the Connections between Feminism, Lesbianism, and the Family.« V: Nelson, Lindemann, Hilde (ur) (1997): Feminism and Families. Routledge, New York, London.
9. Callahan, Sidney (1997): Gays, Lesbians, and the Use of Alternative Reproductive Technologies.V: Nelson, Lindemann, Hilde (ur) (1997): Feminism and Families. Routledge, New York, London.
10. Cheal, David (2002): Sociology of Family Life. Palgrave, New York. (str. 71 – 90)
11. De Rougemont, Denis (1999): Ljubezen in Zahod. Založba /*cf., Rdeča zbirka, Ljubljana
12. Giddens, Anthony (1990): The Consequences of Modernity. Polity Press, Cambridge.
13. Giddens, Anthony (1991): Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age. Stanford University Press, Stanford, California.
14. Giddens, Anthony (2000): Preobrazba intimnosti: spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah. Založba /*cf., Rdeča zbirka, Ljubljana.
15. Giddens, Anthony (2001): Sociology. Polity Press, Cambridge.
16. Giddens, Anthony, Pierson, Christopher (1999): Conversations with Anthony Giddens: Making Sense of Modernity. Stanford University Press, Stanford, California.

17. Greif, Tatjana, Velikonja, Nataša (2003): Primerjalna analiza evropske zakonodaje na področju istospolnih partnerskih skupnosti: Stanje v Evropi in Evropski uniji in v Sloveniji. V: Lesbo, št. 19/20: str. 13 – 56)
18. Inglehart, Ronald (1997): Modernization and postmodernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies. Princeton University Press, Princeton.
19. Jamieson, Lynn (1998): Intimacy: Personal Relationships in Modern Societies. Polity Press, Cambridge.
20. Kuhar, Roman (2001): Mi, drugi. ŠKUC, Ljubljana
21. Neale, Bren (2000): »The Proper Thing to do: Theorising Family, Kinship and Social Change: A Qualitative Approach«. Na: <http://www.leeds.ac.uk/cava/papers/wsp6.pdf> (dostopno dne 20.8.2004)
22. Primorac, Igor (2002): Etika in Seks. Založba Krtina, Ljubljana.
23. Rener, Tanja (1998): »Identitete in porabništvo – stara pravila, nove igre«. Časopis za kritiko znanosti, št. 189, str. 13-19.
24. Rener, Tanja (2002): »Novi trendi v zasebnih razmerjih«. V: Mihelj, Vlado (ur.) (2002): Mladina 2000: slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje. Aristej, Maribor.
25. Roseneil, Sasha (1999): Towards an understanding of postmodern transformations of sexuality and cathexis. Dostopno preko: www.leeds.ac.uk/cava/papers/paper8sasha.htm, dostopno dne: 20.8.2004
26. Sieder, Reinhard (1998): Socialna zgodovina družine. Studia humanitatis: ZRC, Ljubljana.
27. Simmel, Georg (2000): Izbrani spisi o kulturi. Studia humanitatis, Ljubljana.
28. Stacy, Judith (1996): In the Name of the Family. Rethinking Family Values in the Postmodern Age. Beacon Press, Boston. (str. 105 – 144)
29. Stacy, Judith (2002): Fellow Families? Genres of Gay Male Intimacy and Kinship in a Global Metropolis. Dostopno preko: www.leeds.ac.uk/cava/papers/intseminar3stacey.htm (dostopno dne 5.8.2004)
30. Sztompka, Peter (1994): The Sociology of Social Change. Blackwell, Oxford, str. 3 – 96.
31. Švab, Alenka (2000): »Nova intimna razmerja? Zasebnost in intimnost v pozni modernosti«, spremna beseda, v: Giddens, Anthony (2000): Preobrazba intimnosti spolnosti, ljubezen in erotika v sodobnih družbah. Založba /cf., Rdeča zbirka, Ljubljana.
32. Švab, Alenka (2001): Družina: od modernosti do postmodernosti. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
33. Švab, Alenka (2003): »Kako »skrbna« je država? Konceptualizacija skrbi v družinski politiki v Sloveniji. V: Sevenhuijsen, Selma, Švab, Alenka (ur.)(2003): Labirinti skrbi –

- pomen perspektive etike skrbi za socialno politiko. Mirovni inštitut, Zbirka Politike, Ljubljana.
34. Švab, Alenka, Kuhar, Roman (2004a): »Skrite« socialne manjšine – primer raziskovanja življenja istospolno usmerjenih v Sloveniji. V teorija in praksa. V tisku.
 35. Švab, Alenka, Kuhar, Roman (2004b): Vsakdanje življenje lezbijk in gejev: preliminarna analiza. Mirovni inštitut, Ljubljana.
 36. Tratnik, Suzana, Segan, Nataša S. (1995): L: zbornik o lezbičnem gibanju na Slovenskem 1984 – 1995. ŠKUC, Zbirka Lambda, Ljubljana.
 37. Ule, Mirjana (2000a): Sodobne identitete: V vrtincu diskurzov. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
 38. Ule, Mirjana (2000b): Temelji socialne psihologije. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
 39. Ule, Mirjana (2002): »Mladina: fenomen dvajsetega stoletja«. V: Mihelj, Vlado (ur.) (2002): Mladina 2000: slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje. Aristej, Maribor.
 40. Ule, Mirjana, Kuhar, Metka (2003): Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
 41. Urek, Mojca (2004): Lezbične in gejevske družine v Sloveniji: implikacije za socialne delo. Tipkopis.
 42. Uršič, Matjaž (2002): »Tekoča moderna – v iskanju »pozitivne« svobode«, spremna beseda, v: Bauman, Zygmund (2002): Tekoča moderna. Založba /cf, Rdeča zbirka, Ljubljana.
 43. Weeks, Jeffrey (1995): *Invented Moralities. Sexual Values in an Age of Uncertainty.* Polity Press, Cambridge.(str. 131 – 150)
 44. Weeks, Jeffrey (2003): *Sexuality.* Routledge, New York.
 45. Weeks, Jeffrey, Donovan, Catherine, Heaphy Brian (1999a): »Families of choice: autonomy and mutuality in non-heterosexual relationships«. V: McRae, Susan (ur.) (1999): *Changing Britain. Families and Households in the 1990s.* Oxford University Press, Oxford.
 46. Weeks, Jeffrey, Donovan, Catherine, Heaphy Brian (1999b): »Everyday Experiments: Narratives of Non-heterosexual Relationships«. V: Silva, Elizabeth, B., Smart Carol (1999): *The New Family?.* Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.

7. Priloge

Priloga A: Vprašalnik o življenju v istospolnih partnerskih zvezah.

Priloga B: Prepis intervjujev.